

FOCUS OP LOBBY

EEN ONDERZOEK NAAR DE INVLOED VAN
FOCUSING EVENTS OP DE KEUZE VOOR
LOBBYTACTIEKEN VAN BELANGENORGANISATIES
DIE DE STATUS QUO WILLEN BEHOUDEN

Masterscriptie Pieter ten Broeke
Begeleidend docent: Dr. Rianne Dekker
Tweede lezer: Prof. Dr. Margo Trappenburg

VOORWOORD

In mei 2016 bracht de Organisatie 2 (Organisatie 2) een onderzoek uit, waaruit bleek dat studenten in 2015 op grote schaal meer betaald hadden voor hun woning dan wettelijk was toegestaan (Ootes, 2016). Als beleidsmedewerker huisvesting bij de Organisatie 2 was ik er getuige van hoe de media-aandacht voor dit rapport tot Tweede Kamervragen en een aangenomen motie leidde (De Vries & Van der Linde, 2016). Uiteindelijk zou deze aandacht zelfs één van de oorzaken blijken voor een voorstel tot wijziging van de wet op de huurcommissie. Dit voorstel werd gedaan door de minister van Wonen als reactie op de genoemde motie (Blok, 2017). De wijziging hield in dat huisbazen die zich meermaals niet aan de wet houden, strenger gestraft zouden gaan worden. De media-aandacht die de Organisatie 2 genereerde, leek enorm bij te dragen aan de doelen die de bond met de lobby had.

Begin 2017 vonden er verkiezingen plaats en het kabinet werd demissionair. Voorgestelde wetswijzigingen konden controversieel verklaard worden. Dat gebeurde ook in veel gevallen, maar niet bij de voorgestelde wijziging van de wet op de huurcommissie. Die lag nog ter stemming. Inmiddels was het een jaar later en de Organisatie 2 bracht hetzelfde onderzoek nogmaals uit, met de cijfers over 2016 (Meerdink, Nauta & De Boer, 2017). De boodschap van het onderzoek was vergelijkbaar met die van het jaar ervoor. Dat gold ook voor de hoeveelheid media-aandacht die het onderzoek genereerde. Nu bleek het rapport echter een aanleiding voor concurrerende belangenorganisaties in de huisvestingswereld om te lobbyen bij Kamerleden. Binnen een week na het uitbrengen van het rapport werd het wetsvoorstel alsnog controversieel verklaard (Parlementaire Monitor, 2017). De media-aandacht die de bond genereerde met precies hetzelfde soort onderzoek, had nu het tegengestelde effect ten opzichte van het jaar ervoor.

Bovenstaand voorbeeld is één van de situaties waar ik getuige van heb mogen zijn, die aantonen hoeveel invloed belangenorganisaties op het beleid kunnen hebben. Ook laat het voorbeeld zien hoe belangrijk het is om als lobbyist de juiste tactieken op de juiste momenten in te zetten. Het roept bovendien vragen op als welke mechanismen ervoor zorgden dat het onderzoek de beschreven invloed had. Dit soort vragen hebben mijn interesse in de effecten van lobbytactieken gewekt. Deze interesse maakte het voor mij logisch om mijn scriptie over dit onderwerp te schrijven. Voor u ligt het resultaat van een boeiende periode waarin ik mij in dit onderwerp heb mogen verdiepen.

Het was ontzettend interessant om me in de afgelopen periode te kunnen verdiepen in wetenschappelijke theorieën over lobbyen, en deze meteen in de praktijk terug te kunnen zien. Het analyseren van de casussen en met name de interviews gaven me unieke inzichten in de wereld van het lobbyen. Graag wil ik een aantal mensen voor de afgelopen periode bedanken.

In de eerste plaats heeft de begeleiding van Rianne Dekker enorm bijgedragen aan het proces van het schrijven van deze scriptie. Dankzij haar kritisch meelesen, nuttige feedback en goede aanbevelingen kon ik steeds weer grote stappen vooruit zetten. Ik wil Rianne hier hartelijk voor bedanken. Ook wil ik graag Margo Trappenburg als tweede lezer hartelijk bedanken, voor de feedback en het mede-beoordelen van deze scriptie.

Daarnaast dank ik natuurlijk de respondenten van Organisatie 1, Organisatie 2 en organisatie 3 voor hun medewerking. Zonder hun openhartigheid had dit onderzoek niet zoveel inzichten kunnen opleveren. Ten slotte wil ik iedereen bedanken die op wat voor manier dan ook heeft meegelezen, meegedacht of meegepraat over deze scriptie. Met name gaat het om alle familieleden die de afgelopen periode geholpen hebben en om Julia, Thijs, Nina, Tariq en Marion. Ten slotte hoop ik dat jullie deze scriptie met net zoveel interesse lezen als ik eraan schreef!

SAMENVATTING

Dit onderzoek richt zich op de lobbytactieken van belangenorganisaties die de status quo willen behouden. De theoretische verwachting bestaat dat organisaties die de status quo willen behouden, geen *outside* lobbytactieken gebruiken, om zo te voorkomen dat het onderwerp op de agenda komt (Schattschneider, 1960). Recent onderzoek heeft deze verwachting echter niet kunnen bevestigen (Binderkrantz & Krøyer, 2012). Organisaties die de status quo willen behouden, blijken wel gebruik te maken van *outside* lobbytactieken. Dit onderzoek begint met de aanname dat een *focusing event* in het betreffende beleidsveld mogelijk een verklaring kan bieden voor deze discrepantie. Een *focusing event* is een plotselinge potentieel schadelijke gebeurtenis voor het beleidsveld. Dit begrip wordt in het theoretisch kader preciezer gedefinieerd.

In reguliere fases van het beleidsproces gebruiken belangenorganisaties die de status quo willen behouden geen *outside* lobbytactieken volgens deze aanname, om zo het onderwerp niet op de agenda te zetten. Als het beleidsproces recentelijk een *focusing event* heeft gekend, gebruiken ze wel *outside* lobbytactieken, want het onderwerp staat dan toch al op de agenda. Als deze aanname juist is, biedt dit onderzoek een verklaring voor tegenstrijdige bevindingen in de literatuur en kunnen beide in de eerste alinea genoemde verwachtingen die voortkomen uit de literatuur juist zijn. In het theoretisch kader wordt hier verder op ingegaan.

Het onderzoek is uitgevoerd door casussen te analyseren van beleidsprocessen die recent een *focusing event* hebben gekend. De casussen zijn geselecteerd op basis van een analyse van nieuwsmedia, zoals gebruikelijk is bij onderzoek naar belangenorganisaties (Baumgartner & Jones, 2001, p. 1193). Beleidsprocessen kwamen in aanmerking als zich er een professionele belangenorganisatie mee bezig hield, die de status quo rond het onderwerp wilde behouden. Deze selectie heeft geleid tot een analyse van de beleidsvelden rond de financiering van het confessionele onderwijs, de huurtoeslag voor studenten en casus 3.

Voor elke casus zijn de uitingen van de betreffende organisatie in de nieuwsmedia, op de website en op de sociale media kanalen geanalyseerd. Het gaat om uitingen in de perioden van drie maanden voor en na het *focusing event*. Bovendien is bij elke organisatie een lobbyist geïnterviewd. Op basis van deze informatie is getracht een antwoord te formuleren op de deelvragen (1) in hoeverre en met welke lobbytactieken de organisatie voor het *focusing event* lobbyt, (2) in hoeverre en met welke lobbytactieken de organisatie na het *focusing event* lobbyt en (3) in hoeverre het *focusing event* van invloed was op de keuze voor de tactieken.

Bij de financiering van het confessionele onderwijs bleek dat zowel voor als na het *focusing event* *inside* en *outside* lobbytactieken gebruikt werden. Hierin zat geen verschil en het *focusing event* was daarvoor dus geen beslissende factor. Wel veranderde de mate waarin de boodschap expliciet verspreid werd door middel van deze tactieken.

Bij de afschaffing van de huurtoeslag voor studenten bleek dat voor het *focusing event* überhaupt niet gelobbyd werd. Na het *focusing event* werd het onderwerp zowel met *inside* als met *outside* lobbytactieken even kort op de agenda gezet. Vervolgens werd weer stilte in acht genomen rond dit onderwerp, om te voorkomen dat voorstanders van zich zouden laten horen.

Bij casus 3 werd voorafgaand aan het *focusing event* ook niet gelobbyd. Dit komt omdat het onderwerp geen prioriteit was voor organisatie 3, met name omdat het dossier als weinig kansrijk werd gezien. Na het *focusing event* werd door middel van *outside* lobbytactieken gereageerd op het onderwerp en op beperkte wijze door middel van *inside* lobbytactieken.

De conclusie luidt dat het *focusing event* geen bepalende factor is voor de keuze van de lobbytactieken. Het *focusing event* verklaart niet dat belangenorganisaties die de status quo willen behouden *outside* lobbytactieken gebruiken. Uit het onderzoek kwamen wel andere mogelijke verklaringen voor het gebruik van *outside* lobbytactieken naar voren.

Tegen de aanname in werden er voor het *focusing event* ook *outside* lobbytactieken gebruikt (Organisatie 1) en werden na het *focusing event* niet altijd ongeremd *outside* lobbytactieken gebruikt (Organisatie 2). Dit kan verklaard worden door het onderscheid te maken tussen de publieke agenda en de politieke agenda (Fortuijn, 2003). Het doel van de onderzochte organisaties was inderdaad, zoals aangenomen, om zaken van de politieke agenda af te houden. Dit betekent echter niet altijd dat deze organisaties het onderwerp ook van de publieke agenda af willen houden. *Outside* lobbytactieken lijken er via de publieke agenda soms juist ook voor te kunnen zorgen dat een onderwerp van de politieke agenda af blijft. Dit wordt verder toegelicht in de analyse. Deze constatering vormt een interessant onderwerp voor vervolgonderzoek.

Verder bleek dat lobbytactieken soms überhaupt niet begrepen kunnen worden vanuit het doel om een onderwerp al dan niet op de agenda te krijgen. Tegen een belangenorganisatie kan ook aangekeken worden als een organisatie die als doel heeft om voort te blijven bestaan als organisatie (Berkhout, 2010), en derhalve aan de verwachtingen van de omgeving wil voldoen. Door op deze manier tegen een organisatie aan te kijken, kan begrepen worden dat *outside* lobbytactieken soms worden toegepast om aan de omgeving te laten zien dat een organisatie relevant is. Of het beleid hiermee daadwerkelijk beïnvloed wordt, lijkt dan minder relevant.

De conclusie had nog sterker naar voren kunnen komen als het onderzoek een vergelijking had bevat met belangenorganisaties in beleidsvelden die niet recent een *focusing event* hebben gekend en met belangenorganisaties die de status quo willen veranderen in plaats van behouden. Het doen van zulke vergelijkingen vormt een aanbeveling voor vervolgonderzoek. Andere kanttekeningen bij het onderzoek zijn het feit dat het onderzoek geen rekening houdt met sectorverschillen en dat interne documenten slechts heel beperkt beschikbaar waren.

Het onderzoek biedt interessante inzichten, die relevant kunnen zijn voor vervolgonderzoek. Het gaat dan met name om de rol van het *focusing event* in beleidsbeïnvloedingsprocessen, om de rol van de publieke agenda ten opzichte van de politieke agenda in beleidsbeïnvloedingsprocessen en om het doel van het inzetten van lobbytactieken.

INHOUD

VOORWOORD	<u>1</u>
SAMENVATTING	<u>3</u>
1 INLEIDING	<u>7</u>
2 WETENSCHAPPELIJKE RELEVANTIE	<u>8</u>
3 MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE	<u>10</u>
4 ONDERZOEKSVRAGEN	<u>11</u>
5 THEORETISCH KADER.....	<u>12</u>
5.1 LOBBYEN.....	<u>12</u>
5.2 WIE LOBBYEN?	<u>12</u>
5.3 BELANGENGROEPEN.....	<u>13</u>
5.4 CATEGORIEËN BELANGENGROEPEN	<u>13</u>
5.5 LOBBYTACTIEKEN.....	<u>14</u>
5.6 CATEGORIEËN LOBBYTACTIEKEN	<u>14</u>
5.7 SOORTEN LOBBYTACTIEKEN	<u>14</u>
5.8 REDENEN VOOR LOBBYTACTIEKEN	<u>16</u>
5.9 BELEIDSVERANDERING	<u>20</u>
5.10 FOCUSING EVENTS	<u>20</u>
5.11 AGENDA'S	<u>21</u>

6	METHODE	<u>23</u>
6.1	CASE STUDIES	<u>23</u>
6.2	CASUSSELECTIE	<u>23</u>
6.3	METHODE.....	<u>24</u>
6.3.1	DATAVERZAMELING.....	<u>25</u>
6.3.2	AANTAL GEANALYSEERDE DATA.....	<u>28</u>
6.3.3	ROL ONDERZOEKER.....	<u>28</u>
7	CASUSSEN	<u>29</u>
7.1	DE AFSCHAFFING VAN DE FINANCIERING VAN HET CONFESSIONEEL ONDERWIJS	<u>29</u>
7.2	DE AFSCHAFFING VAN DE HUURTOESLAG VOOR STUDENTEN.....	<u>32</u>
7.3	CASUS 3.....	
8	RESULTATEN	<u>35</u>
8.1	DE AFSCHAFFING VAN DE FINANCIERING VAN HET CONFESSIONEEL ONDERWIJS	<u>35</u>
8.2	DE AFSCHAFFING VAN DE HUURTOESLAG VOOR STUDENTEN.....	<u>41</u>
8.3	CASUS 3	
9	ANALYSE	<u>49</u>
10	DISCUSSIE.....	<u>51</u>
11	CONCLUSIE	<u>54</u>
12	LITERATUUR.....	<u>56</u>
	BIJLAGE 1: OPERATIONALISERING	<u>68</u>
	BIJLAGE 2: TOPICLIST.....	<u>71</u>

1 INLEIDING

Het lijkt logisch dat iemand die een situatie rond een onderwerp wil veranderen, probeert om te zorgen dat dit onderwerp op de agenda komt. Alleen als het onderwerp op de agenda staat kan er immers verandering plaatsvinden. Om te zorgen dat het onderwerp op de agenda komt, zal diegene veel aandacht voor het onderwerp proberen te krijgen, met als doel dat veel mensen de urgentie inzien van verandering van de huidige situatie. Andersom geldt ook dat iemand die niks wil veranderen aan een situatie, niet wil dat over de situatie gesproken wordt. De uitkomst van zo'n gesprek zou namelijk alleen maar ongunstiger kunnen zijn voor diegene. Om te zorgen dat de situatie niet op de agenda komt, zal de verdediger van de status quo zich er dan ook zo min mogelijk over uitlaten, in de hoop dat anderen niet op het idee komen om het onderwerp op de agenda te zetten.

Ditzelfde principe geldt voor belangenorganisaties die een situatie willen behouden zoals die is. Organisaties die verandering willen vermijden, zullen publieke aandacht voor een onderwerp moeten zien te vermijden. De theoretische verwachting bestaat dan ook dat belangenorganisaties die de status quo willen behouden, minder *en public* lobbyen dan belangenorganisaties die deze willen veranderen (Schattschneider, 1960; Binderkrantz & Krøyer, 2012).

Organisatie 1 is zo'n organisatie die de status quo wil behouden. Het zou logisch zijn dat organisatie 1 wil dat het debat over de financiering van het confessioneel onderwijs niet gevoerd wordt. De uitkomst zou immers alleen slechter voor zijn achterban uit kunnen pakken, namelijk dat de financiering afgeschaft of ingeperkt wordt. Daarom mag verwacht worden dat Organisatie 1 zich niet in het openbaar over het onderwerp uitlaat.

Na de zomer van 2016 zocht Organisatie 1 echter regelmatig de media op om zijn standpunt over het onderwerp te verkondigen. Voorzitter X verscheen op tv en legde aan diverse kranten uit waarom de financiering van het bijzonder onderwijs behouden moet blijven (o.a. RTL Z, 21-09-2016; Trouw, 07-09-2016; Nieuwsuur, 12-09-2016). Ook plaatste de organisatie verschillende artikelen op de eigen website waarin het zijn standpunt toelichtte (o.a. Organisatie 1, 07-09-2016; Organisatie 1, 06-10-2016). Het lijkt erop dat organisaties die de status quo willen behouden zich toch niet altijd onthouden van openbare uitlatingen rond een onderwerp. Deze empirische constatering is in lijn met het feit dat recent onderzoek niet heeft kunnen bevestigen dat belangenorganisaties die de status quo willen behouden minder de publiciteit zoeken dan organisaties die verandering willen (Binderkrantz & Krøyer, 2012). Wat was de aanleiding voor het feit dat Organisatie 1 wel in het openbaar de aandacht zocht?

Een mogelijke verklaring is een situatie waarin het onderwerp al enorm in het nieuws is, en een organisatie geen andere keus heeft dan het debat vóór de schermen te voeren. In de zomer van 2016 brak er een revolutie uit in Turkije, die mislukte. De Turkse regering gaf vervolgens de schuld van die revolutie aan een beweging genoemd naar de Turkse geestelijke Gülen. Als gevolg daarvan haalden veel ouders met een Turkse achtergrond hun kinderen van zogenaamde Gülen-scholen (Trouw, 16-08-2016; NOS, 22-08-2016). Al snel laaide daarna in Nederland de discussie over bijzonder onderwijs op. Was onderwijs gebaseerd op een geloofsovertuiging nog wel van deze tijd? Cabaretier Arjen Lubach besprak het onderwerp op kritische wijze in zijn programma (Zondag met Lubach, 18-09-2016) en de SP stelde voor om al het onderwijs openbaar te maken (Van Dijk & Karabulut, 12-09-2016). Het lijkt niet toevallig dat Organisatie 1 na deze gebeurtenis de publiciteit zocht met de lobby, ondanks de theoretische verwachting dat Organisatie 1 deze publiciteit niet zou zoeken. De vraag is daarom of een dergelijke gebeurtenis inderdaad een bepalende factor vormt voor de lobbytactieken die een organisatie kiest. Dit onderzoek tracht deze vraag te beantwoorden.

2 WETENSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Er is de laatste decennia steeds meer aandacht voor tactieken van belangengroepen in de literatuur. In de VS vormen deze tactieken al langer een belangrijk onderwerp, in Europa is het onderzoek daar omtrent nog vrij recent (Binderkrantz & Krøyer, 2012, p. 117). Er bestaat veel onderzoek naar de bepalende factoren voor tactieken van belangengroepen (o. a. Schlozman & Tierney 1983; Kollman 1998; Binderkrantz 2005; Beyers 2008; Berkhout & Lowery, 2010). De verwachting die voortkomt uit de theorie is dat het feit of een organisatie de status quo wil veranderen dan wel behouden een belangrijke bepalende factor voor de keuze van lobbytactieken vormt. Organisaties die de status quo willen behouden zullen volgens deze verwachting wel met ambtenaren en politici overleggen, maar zo weinig mogelijk publiciteit zoeken, om te voorkomen dat de mening van het grote publiek kantelt (Schattschneider, 1960, in: Binderkrantz & Krøyer, 2012, p 120).

Onderzoek heeft deze verwachting echter niet kunnen bevestigen (Binderkrantz & Krøyer, 2012). Organisaties die de status quo willen behouden blijken niet significant minder aan publiekelijk lobbyen te doen dan andere organisaties. De vraag is hoe dit kan. Een mogelijke verklaring zou het moment in het beleidsproces kunnen zijn. Dit is een factor waar nog weinig onderzoek naar gedaan is (Baumgartner & Jones, 2002; Kriesi e.a., 2007, p. 56). Het beleidsproces verloopt meestal op incrementele wijze. Dat betekent dat het beleid in kleine stapjes verandert. Dit wordt verder toegelicht in het theoretisch kader. Het is echter mogelijk dat het beleidsproces in een kritieke fase komt en op niet-incrementele wijze verandert. Dat is mogelijk als gevolg van een *focusing event* (Kingdon, 1995). Een *focusing event* is een plotselinge gebeurtenis die zich niet vaak voordoet, die schadelijk is of potentiële schade onthult voor een specifieke gebied of sector en die even duidelijk is voor beleidsmakers als voor het grote publiek (Birkland, 1998, p. 54). Te denken valt aan een natuurramp, een terroristische aanslag of het presenteren van nieuwe plannen met grote gevolgen voor het onderwerp door de regering. Op zo'n moment krijgt het beleidsveld de aandacht van het grote publiek en van andere machthebbers dan die zich er gewoonlijk mee bezig houden. Hoewel er overeenstemming is over het feit dat *focusing events* grote invloed op het beleid kunnen hebben, bestaat er nog maar weinig empirisch onderzoek naar de daadwerkelijke effecten (Birkland, 1998, p. 53).

Dit onderzoek combineert beide factoren, namelijk de positie van de belangengroep ten opzichte van de status quo van het onderwerp en het moment in het beleidsproces. De aanname in dit onderzoek is dat *focusing events* een verklaring zouden kunnen bieden voor het feit dat organisaties die de status quo willen behouden toch publiekelijk lobbyen. Het onderwerp staat dan namelijk zo in de aandacht, dat ze wel moeten. Dit zou betekenen dat de theoretische verwachting van Schattschneider (1960) dat organisaties die de status quo willen behouden minder publiekelijk lobbyen inderdaad klopt, mits het beleidsproces zoals gebruikelijk op incrementele wijze verloopt. Na *focusing events* klopt deze verwachting niet, wat zou kunnen verklaren waarom Binderkrantz & Krøyer (2012) geen bewijs vonden voor deze verwachting.

Bestaand onderzoek naar lobbyen richt zich over het algemeen op tactieken van een organisatie. Het gaat dus om alle onderwerpen waar de organisatie zich mee bezig houdt. Daardoor is de rol van de context voor de lobbytactieken in een bepaald beleidsveld onderbelicht (Binderkrantz & Krøyer, 2012, p. 116). Dit onderzoek richt zich echter specifiek op de tactieken die organisaties hanteren rond één bepaald onderwerp.

Ten slotte ontstaat de relevantie uit het feit dat dit onderzoek betrekking heeft op organisaties die de status quo willen behouden. Het meeste onderzoek over lobbyen gaat over organisaties die een onderwerp op de agenda willen krijgen. Dit onderzoek springt in het gat dat er ligt wat betreft onderzoek naar organisaties die een onderwerp juist van de agenda af willen houden. Het richt zich op situaties na een *focusing event*, omdat dan het moment is dat hun rol als belangenorganisatie het meest belangrijk is. Normaal gesproken

hoeven deze organisaties zich nauwelijks in te spannen, want hun onderwerp staat toch niet op de agenda. Na een *focusing event* moeten zij actief hun best doen om mensen te overtuigen van de waarde van de status quo.

3 MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Om een aantal redenen is dit onderzoek maatschappelijk relevant. Ten eerste geeft het onderzoek inzicht in de werkwijze van belangenorganisaties. Dit soort organisaties worden over het algemeen als gesloten en schimmig ervaren (Warleigh & Fairbrass 2002, p. 2). Toch zijn belangengroepen een belangrijke en soms een bepalende factor in het beleidsproces. Daarom is het belangrijk dat mensen begrip krijgen voor de rol en de werkwijze van de lobbysector, om zo meer objectief de rol van belangengroepen te kunnen beoordelen.

Ook voor bijvoorbeeld beleidsevaluaties kan het nuttig zijn om te weten welke actor met welke redenen welke acties uitgevoerd heeft. Bovendien kan onderzoek naar lobbytactieken, en de vraag in hoeverre organisaties vrij zijn om deze tactieken zelf te kiezen, licht bieden op normatieve vragen rond lobbyen (Binderkrantz & Krøyer, 2012). Het gaat bijvoorbeeld om de machtsverschillen tussen rijke organisaties die lobbyen voor specifieke belangen, en ideële organisaties die zonder veel middelen lobbyen. Wellicht kunnen machtige belangen profiteren van een *focusing event*, terwijl minder machtige belangen niet over de middelen beschikken om er effectief mee om te gaan.

Ten slotte kunnen de inzichten uit dit onderzoek nuttig zijn voor belangenorganisaties zelf. Het kennen en inzetten van een breed repertoire aan tactieken is belangrijk voor het werk van belangenorganisaties. Bovendien is het belangrijk om de effecten van deze tactieken te kennen, zodat zo effectief mogelijk gelobbyd kan worden. Om deze redenen is het belangrijk dat dit onderwerp onderzocht wordt (Beyers, 2008). Deze kennis kan belangenorganisaties namelijk helpen als ze zelf voor de keuze staan welke tactiek te zullen hanteren.

4 ONDERZOEKSVRAGEN

De hoofdvraag die in dit onderzoek beantwoord wordt, is: 'In hoeverre beïnvloedt het moment in het beleidsproces, namelijk of er al dan niet recentelijk sprake is geweest van een *focusing event*, het soort lobbytactieken van organisaties die de status quo willen behouden?'. Deelvragen die hiertoe beantwoord dienen te worden op grond van empirisch onderzoek zijn:

- In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyen belangenorganisaties als het beleidsproces niet recent een *focusing event* gekend heeft?
- In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyen organisaties als het beleidsproces recent een *focusing event* gekend heeft?
- In hoeverre zorgt een *focusing event* voor een verandering van de mate van lobby en het gebruik van tactieken ten opzichte van de situatie voor het *focusing event*?

Om deze vragen te beantwoorden, wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan op de theoretische concepten die bij kunnen dragen aan de beantwoording. Vervolgens worden de gehanteerde methoden van het onderzoek uitgelegd. Daarna komen de resultaten ter sprake, waarin per casus een antwoord gegeven wordt op bovenstaande vragen.

5 THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de theoretische concepten die in het onderzoek aan bod komen. Het eerste deel van het theoretisch kader focust zich op lobbyen. Er wordt ingegaan op de betekenis van lobbyen, op wie er lobbyen, op lobbytactieken, de categorieën van lobbytactieken, de verschillende soorten lobbytactieken en de verschillende redenen die er bestaan om een bepaalde lobbytactiek te kiezen. Vervolgens wordt ingegaan op beleidsverandering, op *focusing events* en op de verschillende bestaande agenda's. Doel is om achtergrondinformatie over het onderzoeksonderwerp te verschaffen en de gebruikte theoretische concepten te verhelderen.

5.1 LOBBYEN

Bij de term lobbyen horen verschillende definities, verwachtingen en associaties. Er bestaat geen algemeen geaccepteerde definitie van het woord lobbyen (Taminiau & Wilts, 2006). Oorspronkelijk komt de term lobbyen van de Amerikaanse hotellobby's, waar mensen wachtten op beleidsmakers om hun standpunt kenbaar te maken. Zo trachtten zij een specifiek doel in het beleid verwezenlijkt te krijgen. Lobbyen wordt tegenwoordig over het algemeen in continentaal Europa gezien als een activiteit van groepen die hun specifieke belang boven het algemeen belang stellen. In Groot-Brittannië wordt ervan uitgegaan dat de specifieke belangen samen het algemeen belang vormen. Daar wordt gemeend dat lobbyen een essentiële factor is die de verhouding tussen staat en samenleving in balans houdt (Hurduzue, Vlad, Hurduzue & Vlasceanu, 2012, pp. 213 – 214).

Belangenorganisaties kunnen twee belangrijke doelen hebben. Ten eerste kunnen zij als doel hebben om een wetsvoorstel in de wetgevende fase aan te laten nemen of te laten verwerpen. Het andere doel dat zij kunnen hebben is om ervoor te zorgen dat een bepaald beleid niet uitgevoerd kan worden in de uitvoeringsfase (Hurduzue e.a., 2012, p. 214). Dit onderzoek richt zich op dat eerste doel, namelijk het verwerpen van een wetsvoorstel in de wetgevende fase. Bij voorkeur wordt het voorstel nog verworpen voor het voorstel deze fase bereikt.

De oudste bekende definitie van lobbyen is 'communicatie die een perceptie beïnvloedt of verandert' (Milbrath, 1960, p. 23). Van Schendelen ziet lobbyen als 'de informele uitwisseling van informatie met publieke autoriteiten, van een minimale poging om informeel beleidsmakers te beïnvloeden tot een maximale beschrijving van een situatie' (Van Schendelen, 1993). In dit onderzoek wordt de definitie van Koepl aangehouden. Dit onderzoek gaat namelijk zowel over directe als indirecte vormen van beleidsbeïnvloeding. Deze vormen worden later toegelicht, maar in de definitie van Koepl komen beide aspecten het best naar voren. Zijn definitie gaat uit van lobbyen als 'de bewuste beïnvloeding van wetgevende-bestuurlijke beslissingen door publieke autoriteiten door belangenbehartigers. De invloed is met intentie, impliceert het gebruik van communicatie en is gericht op wetgevende of uitvoerende organen' (Koepl, 2001, p. 71). 'Gericht op wetgevende of uitvoerende organen' wordt in dit onderzoek beschouwd als zowel direct als indirect gericht op deze organen. Het gaat dus zowel om communicatie met de intentie om publieke autoriteiten direct te beïnvloeden, als om communicatie met de intentie om hen indirect te beïnvloeden, namelijk via de publieke opinie.

5.2 WIE LOBBYEN?

Iedere persoon of organisatie die geld ontvangt om wetgeving te beïnvloeden is een lobbyist (Hague & Harrop, 2010, p. 239). Er bestaat een verschil tussen zogenaamde *in-house* lobbyisten en gespecialiseerde lobbykantoren. *In-house* lobbyisten zijn werkzaam bij de organisatie waar ze voor lobbyen. Het gaat om medewerkers die als onderdeel van hun taken hebben om de politieke belangen van de organisatie te behartigen. Dit kunnen

dus professionele lobbyisten zijn. Onder de definitie valt echter ook bijvoorbeeld een directeur, die een enkele keer belangen behartigt.

Gespecialiseerde lobbykantoren kunnen ingehuurd worden door organisaties. Hun medewerkers zijn een soort consultants die de cliënt assisteren bij de lobby (Hague & Harrop, 2010, p. 239). Dit onderzoek richt zich op organisaties die rond een bepaald onderwerp als doel hebben om de status quo te behouden. Daarom richt het onderzoek zich op *in-house* lobbyisten en niet op professionele lobbykantoren. Deze laatste organisaties hebben namelijk geen eigen inhoudelijk doel met de lobby, maar zetten de lobby in als middel om het doel van de cliënt te bereiken.

5.3 BELANGENGROEPEN

Dit onderzoek richt zich specifiek op belangengroepen. Er bestaan verschillende definities van belangengroepen. Zo worden belangengroepen omschreven als 'politiek-actieve georganiseerde groepen anders dan die bij de wet zijn ingesteld en anders dan politieke partijen' (Hoogerwerf, 1961, p. 415). Een andere definitie luidt 'Een groep individuen die gezamenlijk optreden om een gezamenlijk belang te behartigen' (Scholten, 1976, p. 203). Deze definities zijn erg breed. Dat maakt dat het potentieel aan te onderzoeken casussen ook erg breed is en om deze reden zou het kunnen dat deze slecht te vergelijken zijn. Onder de genoemde definities vallen immers casussen van grote NGO's tot informele buurtinitiatieven. In dit onderzoek worden belangengroepen daarom gezien als 'non-gouvernementele organisaties die als doel hebben om publiek beleid te beïnvloeden' (Hague & Harrop, 2010, p. 227). Door deze definitie te gebruiken worden bijvoorbeeld informele buurtinitiatieven uitgesloten. Bedrijven en lokale overheden vallen in dit onderzoek ook niet onder belangengroepen. Hoewel zij wel lobbyen, is beleidsbeïnvloeding niet één van de doelen waarvoor ze bestaan. De termen 'belangengroep' en 'belangenorganisatie' worden in dit onderzoek door elkaar heen gebruikt.

Berkhout (2010) geeft verschillende manieren om tegen belangengroepen aan te kijken. Afhankelijk van welke manier als uitgangspunt wordt gekozen, kunnen de activiteiten van belangengroepen op een andere manier bekeken worden. De eerste manier is door politieke activiteiten van belangenorganisaties te zien als overlevingsdrang van organisaties. De lobbyactiviteiten kunnen dan gezien worden als gerelateerd aan de achterban en de omgeving van de organisatie. Belangenorganisaties proberen zoveel mogelijk te voldoen aan de verwachtingen van de omgeving. Op die manier zorgen organisaties ervoor dat de omgeving het nut van de organisatie in blijft zien. Daarmee stelt de organisatie haar bestaan veilig. De tweede manier waarop lobbyactiviteiten begrepen kunnen worden, is door belangengroepen primair te zien als organisaties die bestaan met als doel om overheidsbeleid te beïnvloeden. Al hun activiteiten lijken dan in het teken te staan van het beïnvloeden van degenen die het overheidsbeleid bepalen. Ten slotte kunnen belangenorganisaties gezien worden als vertegenwoordigers van ideeën, principes en perspectieven op overheidsbeleid. Activiteiten van belangengroepen zijn dan bedoeld om deze ideeën, principes en perspectieven in brede zin uit te dragen.

5.4 CATEGORIEËN BELANGENGROEPEN

Er zijn twee categorieën belangengroepen. Ten eerste zijn er de zogenaamde protectieve groepen (Hague & Harrop, 2010, p. 228). Zij beschermen de belangen van hun achterban. Dat gaat bijvoorbeeld om vakbonden, werkgeversorganisaties en vakverenigingen. Ze kunnen sancties uitoefenen als de overheid niet naar hen luistert. Deze sancties zijn bijvoorbeeld stakingen. Hun doel is om selectieve voordelen te krijgen voor hun achterban. Dit doel willen zij bereiken door een *insider* status in relevante overheidsinstellingen te krijgen. Dat betekent dat zij systematisch gevraagd worden door de betreffende overheidsinstellingen om mee te praten over beleid dat voor hun achterban relevant is. Onder deze categorie vallen ook groepen die een geografisch belang verdedigen. Het zijn

bijvoorbeeld organisaties die willen dat een bepaald gebied gevrijwaard blijft van beleidsmaatregelen.

De tweede categorie belangengroepen behelst promotionele groepen. Dit zijn groepen die bepaalde ideeën, identiteiten, beleid en waarden bevorderen. Het gaat bijvoorbeeld om het milieu of om abortus. Meestal gaat het niet om materiële belangen. De betrokkenen zijn zelden actief. De meeste leden zijn alleen donateurs. Een belangrijk verschil tussen beide categorieën is dat protectieve groepen over het algemeen een bepaald bestaand belang verdedigen, terwijl promotionele groepen een bepaald onderwerp bevorderen. Dat betekent dat de kans groter is dat protectieve groepen, zoals de naam ook al zegt, erop gericht zijn om de status quo te beschermen en onderwerpen van de agenda af te houden dan dat promotionele groepen dat zijn. Hierop wordt gelet bij de casusselectie in dit onderzoek.

5.5 LOBBYTACTIEKEN

Lobbystrategieën kunnen beschreven worden als alomvattende benaderingen om invloed te verkrijgen. Het gaat dus om het gehele scala aan activiteiten die een organisatie ontplooit om invloed uit te oefenen. Lobbytactieken zijn specifieke activiteiten binnen die strategieën (Milbrath, 1963, p. 41; Berry, 1977, p. 212). Dit onderzoek focust zich op deze tactieken. De tactieken die uit de literatuur naar voren komen, worden hieronder beschreven. Eerst wordt echter ingegaan op de manier waarop tactieken gecategoriseerd kunnen worden.

5.6 CATEGORIEËN LOBBYTACTIEKEN

Er zijn vele manieren waarop lobbytactieken gecategoriseerd kunnen worden. De meest gebruikte manier, die ook in dit onderzoek wordt aangehouden, categoriseert de tactieken in *outside* en *inside lobbying* (Dür & Mateo, 2013, p. 668). '*Inside lobbying*' behelst activiteiten die bedoeld zijn om op directe wijze beleidsmakers te beïnvloeden. Deze activiteiten vinden veelal achter de schermen plaats. '*Outside lobbying*' zijn activiteiten die als doel hebben om het publiek te mobiliseren of de publieke opinie te beïnvloeden (Dür & Mateo, 2013, pp. 662-663). Voor het aanhouden van deze categorisering is gekozen omdat dit de meest gebruikte indeling is. Bovendien komen de meeste andere categorieën in grote lijnen op hetzelfde onderscheid neer. Zo wordt gesproken van '*access politics*' tegenover '*information and protest politics*' (Beyers, 2004) en '*administrative*' en '*parliamentary*' lobbying tegenover '*media*' en '*mobilisation*' lobbying (Binderkrantz 2008). '*Access politics*', '*administrative lobbying*' en '*parliamentary lobbying*' hebben als doel om beleidsmakers direct te beïnvloeden. Daarmee zijn ze te scharen onder *inside lobbying*. '*Information and protest politics*', '*media lobbying*' en '*mobilisation lobbying*' hebben als doel om beleidsmakers te beïnvloeden via de publieke opinie. Daarmee vallen deze tactieken onder *outside lobbying*.

5.7 SOORTEN LOBBYTACTIEKEN

Dit onderzoek richt zich op verschillende lobbytactieken die organisaties kunnen gebruiken. Onderzocht wordt of het gebruik hiervan afhankelijk is van het zich al dan niet voordoen van een *focusing event*. In dit deel volgt een overzicht van de in de literatuur voorkomende lobbytactieken. Deze kunnen in de empirie aangetroffen worden. De tactieken worden beschreven per auteur. Lobbytactieken die overlappen met door andere auteurs genoemde tactieken, worden niet nogmaals beschreven. Daardoor is niet elk overzicht van tactieken per auteur compleet.

Een belangrijke explicitering van lobbytactieken is gemaakt door Dür en Mateo (2013, p. 667). Zij onderscheiden ten eerste het directe contact met ambtenaren of politici. Daarnaast gaan ze in op deelname van belangengroepen aan bijeenkomsten, die georganiseerd zijn door politieke instituties. Verder noemen ze gedetailleerde positiepapers

als een lobbymiddel. Ook het uitdelen van folders en brochures, het organiseren van demonstraties of straatacties of deelname aan deze acties worden genoemd. Verder noemen ze het versturen van persberichten, het organiseren van persconferenties en het ontketenen van publieke debatten op het internet. Ten slotte noemen ze nog de mobilisatie van andere belangengroepen en het inhuren van consultants (Dür & Mateo, 2013, p. 683).

Aanvullend hierop onderscheiden Binderkrantz & Krøyer (2012) ten eerste het reageren op verzoeken om input van beleidsmakers. Het gaat bijvoorbeeld om het reageren op een internetconsultatie, of om het inspreken bij een hoorzitting op verzoek van een Kamerlid. Daarnaast noemen Binderkrantz & Krøyer het actief benaderen van publieke commissies of andere lichamen en het benaderen van parlementaire commissies of woordvoerders van partijen. Ook kunnen belangenorganisaties andere parlementsleden benaderen dan degene die in de praktijk het besluit neemt, in een poging om op die manier invloed uit te oefenen. Deze invloed kunnen ze ook trachten uit te oefenen bij de partijorganisatie. Verder is het mogelijk dat ze betaalde advertenties in de media zetten, dat ze journalisten benaderen en opinieartikelen schrijven. Ook kunnen belangenorganisaties burgers aanmoedigen om brieven te schrijven of oproepen tot stakingen, burgerlijke ongehoorzaamheid en illegale acties, of tot legale acties en demonstraties. Ten slotte kunnen ze petitie starten.

Van Schendelen en Pauw (1998) richten zich specifiek op de Nederlandse situatie. Zij noemen nog het contact met andere belangenorganisaties. Zo kunnen belangenorganisaties trachten om andere belangenorganisaties zich uit te laten spreken over een onderwerp. Bovendien onderscheiden Van Schendelen en Pauw het sturen van een persoonlijke brief of mail door de lobbyist aan de beleidsmaker. Verder noemen ze dat invloed uit te oefenen is door contact op te nemen met een hoger of lager geplaatste beleidsmaker. Ook kan invloed uitgeoefend worden via de wetenschap of via buitenlandse partners. Te denken valt aan het benaderen van een buitenlandse zusterpartij van de te beïnvloeden politicus, die het met de belangengroep eens is. Belangenorganisaties kunnen verder werkbezoeken organiseren, een partij steunen tijdens de verkiezingen of naar de rechter stappen.

In het kader van het onderzoek is het belangrijk dat de tactieken onderverdeeld worden in *inside* en *outside* tactieken. De verdeling is als volgt gemaakt.

Inside lobbytactieken
<i>Activiteiten die bedoeld zijn om op directe wijze beleidsmakers te beïnvloeden (Dür & Mateo, 2013, pp. 662-663)</i>
Persoonlijk contact met degene die het besluitneemt
1. Direct contact met ambtenaren of politici (bijvoorbeeld door gesprek, telefoongesprek of what's app)
2. Brief of mail versturen
3. Gedetailleerde positiepaper sturen
4. Werkbezoeken organiseren
Contact op momenten / met organen die daar formeel voor bedoeld zijn
5. Participatie in bijeenkomsten georganiseerd door politieke instituties
6. Reageren op verzoeken om input
7. Publieke commissies of andere lichamen actief benaderen
8. Parlementaire commissies benaderen
Contact met iemand die degene die het besluit neemt kan beïnvloeden
9. Woordvoerder van partij benaderen
10. Andere parlementsleden benaderen dat degene die het besluit neemt
11. De partijorganisatie benaderen
12. Contact met een hoger of lager geplaatste beleidsmaker
13. Contact via andere belangenorganisaties
14. Buitenlandse route (bijvoorbeeld via buitenlandse zusterpartij)
15. Naar de rechter stappen

Figuur 1: Inside lobbytactieken

Outside lobbytactieken
<i>Activiteiten die als doel hebben om het publiek te mobiliseren of de publieke opinie te beïnvloeden (Dür & Mateo, 2013, pp. 662-663)</i>
Direct mensen informeren
1. Folders en brochures uitdelen
Direct mensen mobiliseren
2. Demonstraties of straatacties organiseren of erin participeren
3. Anderen aanmoedigen om brieven te schrijven
4. Oproepen tot stakingen, burgerlijke ongehoorzaamheid en illegale acties
5. Oproepen tot legale acties en demonstraties
6. Petities starten
7. Publieke debatten op het internet ontketenen
Iets in de media krijgen
8. Persberichten versturen
9. Persconferenties organiseren
10. Betaalde advertenties in nieuwsmedia plaatsen
11. Contact met journalisten
12. Opiniestuk schrijven
Anderen beïnvloeden om een boodschap te uiten
13. De mobilisatie van andere belangengroepen
14. Invloed uitoefenen via de wetenschap (bijvoorbeeld door onderzoek te laten doen)
Openlijk een bepaalde partij steunen
15. Steunacties verkiezingen

Figuur 2: outside lobbytactieken

De activiteit 'consultants inhuren' is niet ingedeeld. Deze activiteit wordt namelijk beschouwd als een middel dat zowel ingezet kan worden voor *inside lobbying* als voor *outside lobbying*.

5.8 REDENEN VOOR LOBBYTACTIEKEN

Er bestaat veel onderzoek naar de factoren die bepalend zijn voor de lobbytactieken van belangengroepen (o.a. Kollman, 1998). In dit hoofdstuk worden de factoren besproken die uit de theorie naar voren komen.

Dür & De Bièvre verdelen de lobbytactieken in drie categorieën. Het gaat ten eerste om institutionele factoren, oftewel verschillen in besluitvormingsprocessen tussen landen en beleidsvelden. Ten tweede gaat het om het soort groep. Is het bijvoorbeeld een *grassroots* burgerinitiatief, een goed georganiseerde vakbond met leden of een stichting die de belangen van een bepaalde branche behartigt? De derde categorie bevat factoren die te maken hebben met het lobbyonderwerp (Dür & De Bièvre, 2007; Mahoney, 2007, p. 36). Om deze reden is het niet mogelijk om te voorspellen welke tactieken een bepaalde organisatie gebruikt, zonder de concrete casus in oogschouw te nemen. Daarom is het noodzakelijk om per geval te bekijken met welke overwegingen bepaalde lobbytactieken ingezet zijn (Binderkrantz & Koyer, 2012, p. 118).

Voor alle situaties heeft *inside lobbying* in principe de voorkeur van belangenorganisaties (Beyers 2004, p. 215). *Inside* lobbytactieken vormen namelijk een efficiënte manier om informatie over te brengen op beleidsmakers. Bovendien zorgt *inside lobbying* er ten opzichte van *outside lobbying* voor dat de reputatie van de organisatie als betrouwbare gesprekspartner behouden blijft. Als belangenorganisaties in het openbaar kritiek uiten op het beleid, wordt dat namelijk niet altijd gewaardeerd door beleidsmakers. Dat kan schadelijk zijn voor de positie van de belangengroep in volgende beleidsprocessen. Hoewel *inside lobbying* over het algemeen de voorkeur heeft, wordt *outside lobbying* door alle typen organisaties wel veel gebruikt (Kriesi, Tresch, en Jochum, 2007, p. 53; Binderkrantz

& Koyer, 2012, p. 117). Een combinatie van *inside lobbying* en *outside lobbying* lijkt namelijk het meest effectief te zijn. Er bestaan verschillende redenen die voor de Nederlandse context relevant zijn, waarom partijen in meer of mindere mate voor *outside lobbying* tegenover *inside lobbying* kiezen.

Een belangrijke rol speelt de mate waarin organisaties toegang hebben tot machthebbers (Kriesi e.a., 2007, pp. 54-55). Geïstitutionaliseerde belangengroepen beschikken over het algemeen al over het privilege dat zij directe toegang tot machthebbers hebben. Daarom zullen zij over het algemeen eerst via die weg proberen hun gelijk te krijgen. Als dat niet lukt, stappen ze over op *outside lobbying*. Minder geïstitutionaliseerde groepen, zoals sociale bewegingen, beschikken over het algemeen niet over directe toegang tot machthebbers. Daarom zullen ze voor het grootste gedeelte afhankelijk zijn van *outside lobbying*.

Een volgende factor die meespeelt is de politieke macht van actoren (Kriesi e.a., 2007, p. 55). Machtige organisaties komen makkelijker in de media, maar hebben deze aandacht niet per se nodig. Omdat een combinatie van tactieken het meest effectief is, zullen ze in de basis doen aan *inside lobbying* en dat combineren met *outside lobbying*. Minder machtige organisaties hebben de media juist in grotere mate nodig, omdat ze weinig andere invloedsmiddelen hebben. Ze komen echter juist minder makkelijk in de media. Daarom gebruiken minder machtige organisaties over het algemeen twee tactieken die onder *outside lobbying* vallen. Ten eerste proberen deze organisaties mensen te mobiliseren voor protest, om zo media-aandacht te krijgen. Ten tweede verzamelen ze betrouwbare informatie en proberen deze informatie onder de aandacht te brengen, zowel rechtstreeks bij de machthebbers als in de media.

Dür en Mateo (2013) noemen nog een andere factor die relevant is, namelijk het type organisatie. Het onderscheid tussen belangengroepen die werkgevers, professionals of burgers vertegenwoordigen is een belangrijke factor in het bepalen van de lobbytactieken. Alle drie deze typen vallen onder de in dit onderzoek gekozen definitie van belangengroep, dus alle drie de onderscheiden vormen kunnen voorkomen in het onderzoek. In hoeverre het type organisatie bepalend is voor de tactiek, is afhankelijk van de middelen van de organisatie en de context van het onderwerp. Belangenorganisaties die bedrijven vertegenwoordigen en veel middelen hebben, richten zich over het algemeen op *inside lobbying*, terwijl burgergroepen *outside* lobbytactieken gebruiken (Dür & Mateo, 2013, p. 661). Vakbewegingen gebruiken over het algemeen *outside* lobbytactieken, tenzij het gaat over distributieve zaken. Deze resultaten worden bevestigd door ander onderzoek, waaruit blijkt dat belangengroepen voor burgers relatief actief zijn in de media, terwijl brancheorganisaties en vakbonden veel contact hebben met ambtenaren (Binderkrantz, 2008, p. 185).

Voor deze constatering bestaat een aantal achterliggende redenen. Een achterliggende reden waarom belangengroepen voor burgers kiezen voor *outside* lobbytactieken is de moeite die ze hebben om steun van hun achterban te houden. Door *outside* lobbytactieken te gebruiken laten ze zien dat ze relevant zijn (Dür & Mateo, 2013, p. 663; Binderkrantz, 2008, p. 179). Een andere reden is het verschil in hulpbronnen. Gespecialiseerde brancheorganisaties beschikken over kennis die belangrijk kan zijn voor politici, waardoor zij makkelijk toegang tot het besluitvormingsproces verkrijgen. Burgerbewegingen beschikken daar meestal niet over, maar kennen wel veel vrijwilligers die relevant zijn in de *outside* lobby (Dür & Mateo, 2013, p. 664). Een volgende reden is het verschil in materiële middelen. Bepaalde *outside* lobbytactieken, zoals het versturen van persberichten of *social media* campagnes, zijn heel goedkoop in vergelijking met de meeste *inside* lobbytactieken (Dür & Mateo, 2013, p. 664). Additionele middelen worden over het algemeen echter aangewend om de toch al aangewende *inside* dan wel *outside* lobbytactieken te verbeteren (Dür & Mateo, 2013, p. 665). Ten slotte is ook het onderwerp van het beleid van belang. Er bestaat een onderscheid tussen distributieve en regulerende vraagstukken. Bij distributieve vraagstukken waar de baten geconcentreerd zijn bij een

bepaalde groep maar waar de kosten diffuus zijn, is meestal geen geconcentreerde tegenstand. *Inside* lobby is daarbij de meest verstandige tactiek. Door *outside* lobbytactieken te vermijden wordt namelijk voorkomen dat tegenstand aangewakkerd wordt. Bij beleidsvraagstukken rond regelgeving ligt de situatie anders. Daar is de verwachting namelijk dat verschillende belangenorganisaties tegenover elkaar komen te staan. Over het algemeen wordt niemand namelijk winnaar van het beleid zonder dat een andere partij iets verliest. Daarom is de verwachting dat brancheorganisaties en vakbonden hier vaker *outside* lobbytactieken gebruiken, om zo de publieke opinie mee te krijgen en een onderhandelingsvoordeel bij de *inside* lobby te krijgen (Dür & Mateo, 2013, p. 665).

Verder zijn de kenmerken van het *issue* belangrijk als het gaat om de keuze van tactieken (Binderkrantz & Krøyer, 2012, p. 116). Van belang is bijvoorbeeld of het gaat om een saillante kwestie, de mate van conflict dat ermee gepaard gaat, en wat de doelen van de organisatie zijn. Bij een saillante kwestie kan het lonend zijn om in het openbaar aan te tonen dat het onderwerp saillant is. Zo is het mogelijk om expliciet te maken dat een bepaald onderwerp leeft onder de achterban. Hiermee moet echter voorzichtig worden omgegaan. Het aantonen van hoe saillant de kwestie is kan namelijk ook leiden tot het opwekken van tegenstand. Het is een bekende tactiek van organisaties die lobbyen tegen de status quo om de mate van conflict rond een beleidsonderwerp bewust te vergroten. Dat kan bijvoorbeeld door de vermeende negatieve gevolgen van een beleid breed uit te lichten in de media. Daardoor kan het onderwerp hoger op de politieke agenda komen te staan (Kollmann, 1998, p. 103). Van beide zaken, namelijk de mate van hoe saillant het onderwerp is en de mate van conflict die met het onderwerp gepaard gaan, wordt verwacht dat ze beïnvloed worden door het *focusing event*. De aanwezigheid van een *focusing event* zorgt er namelijk over het algemeen voor dat de mate waarin het onderwerp saillant is en de mate waarin conflict bestaat rond het onderwerp vergroot worden.

Bij doelen gaat het om vier zaken. Ten eerste gaat het erom of het doel alleen 'alles of niets' te bereiken is, of dat het ook slechts ten dele te bereiken is. Als het doel ook ten dele te bereiken is, heeft het namelijk meer zin om te onderhandelen en daarmee *inside* te lobbyen. Ten tweede gaat het om de vraag of de belangenorganisatie algemene of specifieke belangen nastreeft. Het nastreven van algemene belangen is beter te verdedigen in het publieke debat, dus deze groepen zullen meer *outside* lobbytactieken gebruiken. Ten derde gaat het om de vraag of een doel technisch gecompliceerd of simpel is. Technisch gecompliceerde vraagstukken lenen zich meer voor *inside* lobbytactieken, terwijl simpele vraagstukken makkelijker onderwerp gemaakt kunnen worden van *outside* lobbytactieken.

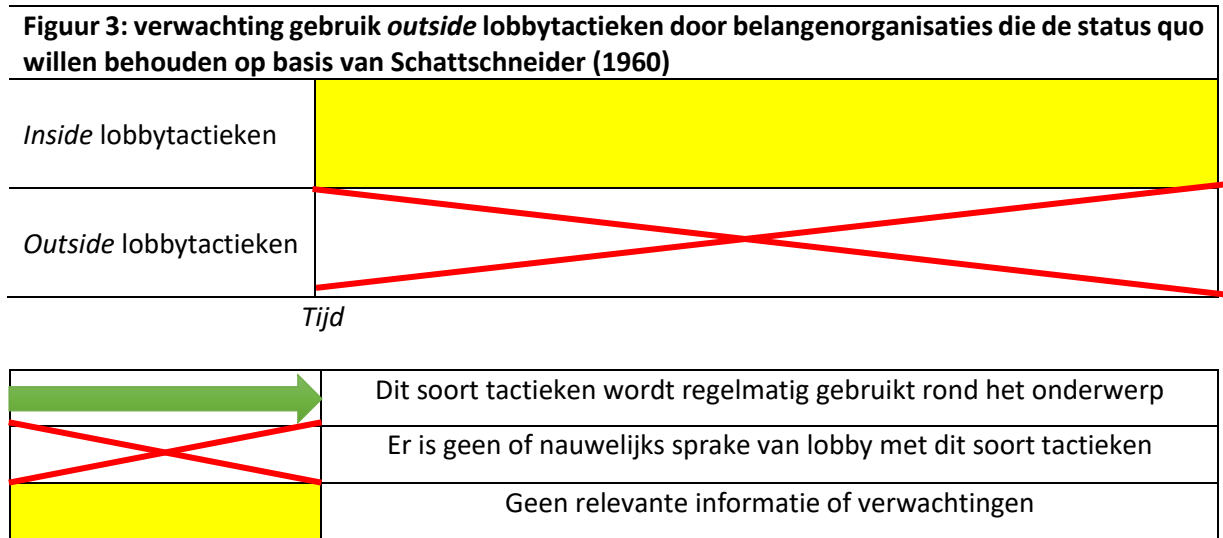
Het is van belang om met bovenstaande factoren rekening te houden bij de analyse van de resultaten. Uit de aanwezigheid van bovenstaande factoren in de geanalyseerde casussen blijkt namelijk of een organisatie *inside* of *outside* lobbytactieken gebruikt als de factoren die in dit onderzoek centraal staat buiten beschouwing worden gelaten. Dan gaat het om of er recentelijk sprake is geweest van een *focusing event* en of de organisatie de status quo wil behouden.

Het laatste kenmerk dat invloed zou kunnen hebben op de tactische keuze of een groep *inside* of *outside* lobbytactieken gebruikt is of de groep zoekt naar verandering of naar behoud van de status quo. De verwachting is dat de laatste groep geen gebruik maakt van *outside* lobbytactieken, om het onderwerp niet op de agenda te krijgen (Binderkrantz & Krøyer, 2012). Deze verwachting komt ook naar voren in onderzoek van Baumgartner en Jones (1993). Zij stellen dat grotere aandacht voor een beleidsonderwerp, waarvoor *outside* lobbytactieken kunnen zorgen, ertoe leidt dat het huidige beleid negatiever beoordeeld wordt. Daardoor wordt de kans groter dat de status quo verandert, ondanks dat actoren in het beleidsproces die de status quo willen behouden trachten om de aandacht van het onderwerp af te krijgen. Bovendien kan aandacht die veroorzaakt wordt door *outside* lobbytactieken een vicieuze cirkel in gang zetten. Aandacht zorgt weer voor meer aandacht op andere kanalen. Daarmee wordt de kans steeds groter dat het huidige

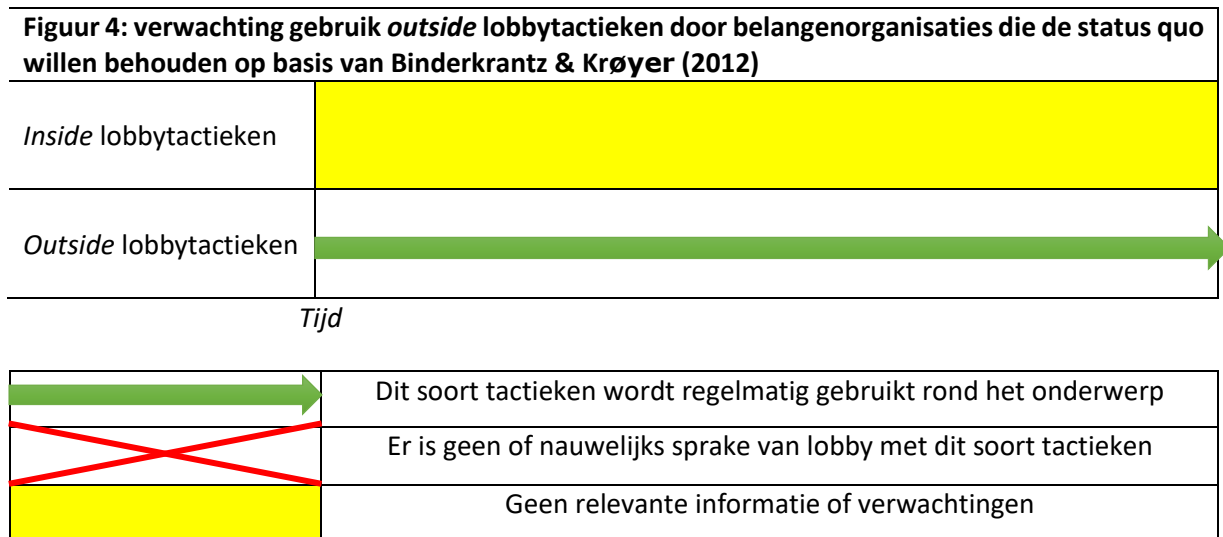

beleid kritisch tegen het licht gehouden wordt en ten slotte verandert (Baumgartner & Jones, 1993, in: Birkland, 2008, p. 56).

Los van bovenstaande factoren luidt de verwachting dat belangengroepen die de status quo willen behouden, geen *outside* lobbytactieken gebruiken. Deze belangengroepen gebruiken enkel *inside* lobbytactieken, als ze überhaupt lobbyen. Door middel van *inside* lobbytactieken kunnen belangengroepen het onderwerp aankaarten bij beleidsmakers die hen gunstig gezind zijn, zonder dat anderen kritische vragen bij de status quo stellen. Deze verwachting is inzichtelijk gemaakt in onderstaande figuur.

Deze verwachting wordt echter niet bevestigd door onderzoek (Binderkrantz & Krøyer, 2012). Uit dat onderzoek blijkt dat organisaties die de status quo willen behouden, wel gebruik maken van *outside* lobbytactieken. Onderstaande figuur geeft dit weer.

Bovenstaand is de invloed van alle kenmerken van het *issue* op de lobbytactieken toegelicht. Twee van de drie kenmerken van het *issue*, namelijk de mate waarin het onderwerp saillant is en de mate van conflict, hangen deels samen met het moment in het beleidsproces (Baumgartner & Jones, 2002, in: Kriesi e.a., 2007, p. 56). Beleidsverandering verloopt meestal op incrementele wijze. Het is echter mogelijk dat het beleidsproces in een kritieke fase komt. Dit gebeurt in het geval van een *focusing event*.

In dat geval veranderen zoals beschreven de mate waarin het onderwerp saillant is en de mate van conflict. Hieronder wordt daar verder op ingegaan, waarna een verwachting wordt gegeven.

5.9 BELEIDSVERANDERING

De heersende opvatting van beleidsverandering is heel lang geweest dat beleid verandert door een serie van kleinschalige aanpassingen die bewerkstelligd kunnen worden door belangenorganisaties (John & Margetts, 2003, p. 411). Deze manier van beleidsverandering staat bekend als incrementalisme. Aan het eind van de twintigste eeuw werd deze visie op beleidsverandering als incrementalisme echter veelvuldig bekritiseerd, omdat niet alle beleidsverandering incrementeel leek te verlopen. Hieruit ontstond een nieuw idee van beleidsverandering, namelijk *punctuated equilibrium* (Baumgartner & Jones, 1993). Baumgartner en Jones stelden dat beleidsverandering normaal gesproken inderdaad incrementeel verloopt. Op sommige momenten doet er zich echter een *punctuation* voor, oftewel een niet-incrementele beleidsverandering.

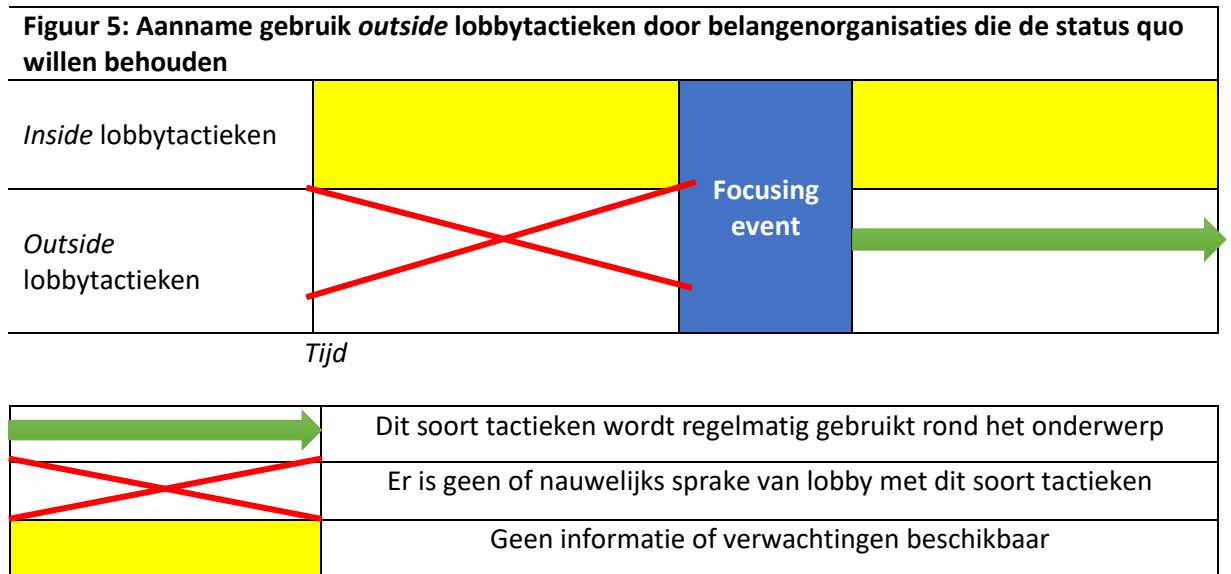
Dit soort beleidsverandering kan bijvoorbeeld ontstaan door de komst van een andere regering, een conjunctuurafname of een verandering in de publieke opinie (Jones, Baumgartner & True, 2002, in: John & Margetts, 2002). In zo'n situatie krijgt een bepaald onderwerp buitenproportioneel veel aandacht. Beleidsmakers die normaal gesproken niet hun aandacht richten op dit onderwerp, houden zich er dan wel mee bezig (Jones, Baumgartner & True, 1998, p. 99). Het gaat bijvoorbeeld om een onderwerp dat ineens door fractievoorzitters in het parlement besproken wordt, in plaats van door de vaste commissie die erover gaat.

5.10 FOCUSING EVENTS

Kingdon (1995) geeft aan dat dit soort niet-incrementele beleidsverandering het gevolg is van een *window of opportunity*, die veroorzaakt wordt door een *focusing event*. Een *focusing event* is een plotselinge gebeurtenis die zich niet vaak voordoet, die schadelijk is of potentiële schade onthult voor een specifiek gebied of sector en die even duidelijk is voor beleidsmakers als voor het grote publiek (Birkland, 1998, p. 54). Het is dus een gebeurtenis die ervoor zorgt dat de kenmerken van het *issue*, zoals hierboven beschreven, veranderen. Het feit dat zo'n gebeurtenis even zichtbaar is voor zowel beleidsmakers als voor het grote publiek maakt het onderwerp saillant, oftewel opvallend en de aandacht trekkend. Dat de gebeurtenis schade onthult voor een bepaalde groep, maakt dat de mate van conflict vergroot wordt. *Focusing events* kunnen belangengroepen ertoe bewegen om nieuwe problemen te identificeren of om grotere aandacht te geven aan onderbelichte problemen, om zo het door hen gewenste beleid op de agenda te krijgen. Aan de basis hiervan ligt de constante zoektocht van belangengroepen naar kansen om beleidsverandering tot stand te brengen. Eerder onderzoek veronderstelde dat *focusing events* grote invloed op het beleid kunnen hebben, maar naar de precieze effecten bestaat nog maar weinig empirisch onderzoek (Birkland, 1998, p. 53). De verwachting is dat de invloed van *focusing events* op het beleidsproces in elk beleidsdomein verschillend kan zijn. (Birkland, 2008, p. 73).

Een voorbeeld van een *focusing event* is een terroristische aanslag (Mahoney, 2007, p. 40). Terrorisme is een beleidsveld waar bepaalde groepen graag strengere antiterrorisme wetten willen, en andere groepen juist niet, bijvoorbeeld vanwege privacy. Een *focusing event* kan dan een terroristische aanslag in een land zijn. Een aanslag maakt het beleidsonderwerp meteen een stuk saillant en geeft het een hogere lading van conflict. Daarmee ontstaat vervolgens een *window of opportunity* waarin beleidsvoorstellen een hogere kans van slagen hebben. Het zou kunnen dat zo'n *focusing event* bepalend is voor de lobbytactieken van belangenorganisaties.

Deze mogelijkheid is de verwachting die in dit onderzoek getoetst wordt. Het is mogelijk dat belangenorganisaties die de status quo willen behouden, over het algemeen geneigd zijn om geen gebruik te maken van *outside* lobbytactieken, zoals uit de verwachting van Schattschneider afgeleid kan worden. Door *outside* tactieken niet te gebruiken, hopen deze belangenorganisaties het onderwerp niet op de agenda te zetten. Een *focusing event* zou er echter voor kunnen zorgen dat zij min of meer gedwongen worden om toch gebruik te maken van *outside* lobbytactieken, omdat het onderwerp al op de agenda is gezet. Organisaties hebben dan, omdat het debat niet meer achter maar voor de schermen gevoerd wordt, geen andere keus dan zich in het publieke debat te mengen. Dat zou de bevindingen van Binderkrantz & Krøyer kunnen verklaren. Deze verwachting wordt uitgebeeld in onderstaande figuur.

5.11 AGENDA'S

Het laatste punt waarop wordt ingegaan in dit theoretisch kader, zijn de verschillende bestaande agenda's in het beleidsproces. Zoals hierboven beschreven is de verwachting dat belangengroepen die de status quo willen behouden, trachten te vermijden dat een onderwerp op de agenda komt. In het beleidsproces zijn meerdere soorten agenda's te onderscheiden, die niet altijd met elkaar in overeenstemming zijn, maar elkaar wel beïnvloeden (Fortuijn, 2003).

Ten eerste is er de publieke agenda. Deze behelst onderwerpen die de aandacht hebben van het publiek in het algemeen of van bepaalde partijen, zoals belangengroepen of politieke partijen. Het gaat bijvoorbeeld om onderwerpen die veel in het nieuws zijn, of waarover veel gesproken wordt op straat of op *social media*. Daarnaast is er de politieke agenda. Deze behelst de onderwerpen waarvan politici besloten hebben dat ze er aandacht aan willen besteden. Het gaat bijvoorbeeld om onderwerpen die in het parlement besproken worden of waarover een bewindspersoon zich uitlaat. De bestuurlijke agenda ten slotte wordt gevormd door de onderwerpen waarmee ambtenaren zich bezig houden.

In het ideaalbeeld komt een onderwerp eerst op de publieke agenda. Dat vormt dan aanleiding voor de politiek om het onderwerp te bespreken en er een besluit over te nemen, waarmee het op de politieke agenda komt. Ten slotte komt het onderwerp op de bestuurlijke agenda, als ambtenaren zich bezig gaan houden met de uitvoering, zoals besloten door de politiek. In de praktijk bestaat er echter een voortdurende uitwisseling

tussen deze agenda's. Zo kunnen onderwerpen ook vanuit de politieke of de bestuurlijke agenda op de publieke agenda terecht komen (Fortuijn, 2003).

Walgrave & Van Aelst (2006) spreken over de media agenda. Dan gaat het om onderwerpen die in de aandacht staan van de nieuwsmedia. Deze agenda komt grotendeels overeen met wat Fortuijn de publieke agenda noemt. Hoewel verwacht wordt dat de nieuwsmedia beïnvloeden wat er op de politieke agenda staat, is er tot dusverre geen eenduidig verband aangetoond (Walgrave & Van Aelst, 2006).

6 METHODE

In dit deel wordt ingegaan op de methode waarmee dit onderzoek is uitgevoerd. Ten eerste wordt stilgestaan bij de keuze om een kwalitatieve *case study* uit te voeren. Vervolgens wordt ingegaan op de casusselectie. Ten slotte wordt ingegaan op de dataverzameling en -analyse, de aantallen geanalyseerde data en de rol van de onderzoeker.

6.1 CASE STUDIES

Twee veelgebruikte manieren om lobbytactieken te onderzoeken zijn kwantitatief *survey* onderzoek en kwalitatieve *case studies* (Binderkrantz & Krøyer, 2012, p. 116). *Case studies* verschaffen belangrijke inzichten in wat een groep doet en welke omstandigheden verantwoordelijk zijn voor die activiteiten (Binderkrantz & Krøyer, 2012, p. 116). *Case studies* kunnen bovendien inzichtelijk maken wat de invloed van de context is. Het gaat dan om factoren als de mate van conflict binnen het beleidsproces, zoals het geval is na een *focusing event* (Binderkrantz & Krøyer, 2012, p. 117). Dit soort factoren zijn over het algemeen niet terug te brengen in studies met enquêtes (Baumgartner & Leech, 1998, pp. 165–166). Om deze redenen is de onderzoeksvraag onderzocht door middel van *case studies*.

Het doel van dit onderzoek is om een aanname die voortkomt uit de theorie te beproeven in empirische cases. De resultaten van het onderzoek kunnen gebruikt worden om de theorie verder te ontwikkelen. Er is dan sprake van analytische generaliseerbaarheid (Van Thiel, 2010, p. 106). Om dit doel te bereiken, is het noodzakelijk om diep op de geselecteerde casussen in te kunnen gaan. Op deze wijze kan een rijkdom aan empirische informatie ontstaan. Die informatie kan inzichten bieden waarmee de theorie over het inzetten van lobbytactieken verder ontwikkeld kan worden. Het selecteren van een groot aantal casussen zou een beperking vormen om diep op de casussen in te kunnen gaan. Om deze reden is gekozen voor een aantal van drie casussen.

6.2 CASUSSELECTIE

Bij het kiezen van de casussen is gebruik gemaakt van *criterion sampling* (Bryman, 2012, p. 419). In dit onderzoek zijn twee criteria gehanteerd. Het eerste criterium was dat het beleidsproces de afgelopen tijd een *focusing event* dient te hebben gekend. Het andere criterium luidde dat er rond het onderwerp een belangenorganisatie moest bestaan. Het moet gaan om een belangengroep die het betreffende onderwerp van de agenda af wil houden. Deze zaken zorgen voor voldoende homogeniteit tussen de casussen, zodat ze goed te vergelijken zijn (Bryman, 2012, p. 417).

Het is gebruikelijk om de keuze voor casussen in onderzoek naar belangengroepen te baseren op het aantal vermeldingen van het onderwerp in de nieuwsmidia (Baumgartner & Jones, 2001, p. 1193). Zeker omdat dit onderzoek zich richt op *focusing events* is dat een logische keuze. Een *focusing event* betekent namelijk over het algemeen dat het onderwerp veel aandacht krijgt, en dat het dus waarschijnlijk is dat het onderwerp in de media komt. Voor het selecteren van casussen is derhalve gezocht op nieuwswebsites. Hierbij is gezocht naar onderwerpen die in het nieuws waren omdat er sprake was van een *focusing event*.

Om te bepalen op welk moment het *focusing event* plaatsvond, werd afgegaan op gebeurtenissen die genoemd worden in mediaberichten. Om te verifiëren of de belangenorganisaties die gebeurtenissen inderdaad als een *focusing event* beschouwden, is dit tijdens de interviews bij de respondenten nagegaan.

Als een beleidsonderwerp op basis van deze zoektocht geschikt leek, is online gezocht naar een belangenorganisatie die zich met het onderwerp bezig hield en de status quo wilde behouden. In gevallen waarin een dergelijke belangenorganisatie in het betreffende beleidsveld aanwezig was, is die belangenorganisatie aangeschreven. Een aantal belangenorganisaties bleek niet bereid aan het onderzoek mee te werken. De mogelijkheid tot het interviewen van een lobbyist van de belangenorganisatie was echter essentieel voor het onderzoek. Daarom is besloten deze beleidsvelden buiten beschouwing te laten en een andere geschikte casus te kiezen. In beleidsvelden waar meerdere belangengroepen actief waren, is de belangenorganisatie met de grootste achterban gekozen.

Zoals genoemd diende er rond het onderwerp een belangengroep bestaan die het onderwerp van de agenda af wil houden. Deze belangengroep hoefde zich uiteraard niet per se in de media te hebben geuit. Dat zou namelijk voor *bias* zorgen in de selectie van casussen. Belangenorganisaties die niet gebruik maken van *outside* lobbytactieken zouden in dat geval namelijk minder kans maken om geselecteerd te worden.

De casussen zijn alle Nederlandse beleidsonderwerpen. Hiervoor is bewust gekozen, om twee redenen. De eerste reden is praktisch. De onderzoeker is Nederlands, en is dus thuis in de Nederlandse taal en cultuur. Derhalve is het verzamelen en analyseren van data bij Nederlandse casussen eenvoudiger dan bij casussen in andere landen. De tweede reden is theoretisch. De verwachting die getest wordt in dit onderzoek is namelijk gebaseerd op Deens onderzoek (Binderkrantz & Krøyer, 2012). De context van belangenbehartiging in Denemarken en Nederland is relatief goed vergelijkbaar (Siaroff, 1999; Binderkrantz & Rasmussen, 2015). Dat komt met name omdat het landen betreft die beide een corporatistisch stelsel kennen. Bovendien tonen de politieke cultuur, de instituties en de geschiedenis van beide landen veel overeenkomsten (Cox, 2001).

6.3 METHODE

Hier wordt ingegaan op de gekozen onderzoeksmethode om de vraag mee te beantwoorden. Eerst wordt ingegaan op het feit dat het retrospectief onderzoek betreft, en worden de keuze voor de te analyseren perioden verder toegelicht. Verder worden de gekozen methoden beschreven en wordt ingegaan op de motivatie voor het gebruik van triangulatie.

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden was het nodig om het gebruik van lobbytactieken in de perioden voor en na het *focusing event* te beschrijven. Vervolgens diende geconstateerd te worden of er sprake is van een eventuele verandering in lobbytactieken (1) en als dit het geval is, te analyseren of deze verandering verband houdt met het *focusing event* (2). Als periode voor het *focusing event* wordt de periode van drie maanden voorafgaand aan het *focusing event* gekozen, als situatie na het *focusing event* geldt de periode van drie maanden na het *focusing event*. De periode van drie maanden is gekozen omdat dan een ruime periode beschouwd zou worden, waarvan te verwachten viel dat binnen de periode enkele lobbyactiviteiten zijn ontplooid.

Het was niet mogelijk om op beide momenten (vóór en na het *focusing event*) de situatie *real-time* te onderzoeken, omdat van tevoren niet duidelijk was dat er sprake zou zijn van een *focusing event*. Het was echter wel mogelijk om de situatie in retrospectief te onderzoeken. Bij de geselecteerde casussen is daarom door middel van retrospectief onderzoek een longitudinale vergelijking gemaakt tussen de situatie voor het *focusing event* en de situatie erna. Retrospectief longitudinaal onderzoek betekent dat er achteraf een vergelijking is gemaakt tussen twee perioden in het verleden (Van Thiel, 2010, p. 66).

In dit onderzoek gaat het dus om een vergelijking in de tijd en wordt getracht om de achtergronden van het onderwerp te leren kennen. Een dergelijk onderzoek leent zich voor het analyseren van bestaand materiaal, zoals bestaande documenten, artikelen en

archieven (Van Thiel, 2010, p. 121). Het is gebruikelijk om de analyse van bestaand materiaal in *case studies* te combineren met andere methodes, zoals interviews. Het gaat dan om triangulatie: het verzamelen van informatie op meer dan één manier (Van Thiel, 2010, p. 61). In dit onderzoek is gekozen voor triangulatie op basis van twee argumenten.

Ten eerste leent bestaand materiaal zich ervoor om een beeld te krijgen van de inzet van *outside* lobbytactieken. Een analyse van bestaand materiaal lijkt echter minder geschikt voor het achterhalen van argumenten met welke reden de tactieken ingezet zijn. Een duiding van de rol van het *focusing event* kan door enkel analyse van bestaand materiaal waarschijnlijk niet gevonden worden. De verwachting was dat de lobbyist van de betreffende organisatie deze duiding wel zou kunnen geven. Een interview is daarom een geschikte aanvulling.

De tweede reden voor de keuze voor triangulatie was om de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek te waarborgen. Bij een *case study* kunnen zich vanwege het geringe aantal *cases* problemen voordoen met betrekking tot de validiteit en de betrouwbaarheid. De belangrijkste theoretische mogelijkheid om deze problemen te ondervangen, is het toepassen van triangulatie (Van Thiel, 2010, p. 106). In de interviews is gevraagd naar welke tactieken de respondent ingezet heeft, om de uitkomsten uit de analyse van bestaand materiaal te verifiëren en aan te vullen. In de analyse van bestaand materiaal is ook gelet op zaken die de motivatie voor het inzetten van bepaalde tactieken duidelijk maken, om de antwoorden uit het interview te verifiëren en aan te vullen. Als uit beide onderzoeksmethoden verschillende antwoorden voort zouden komen, kan dit duiden op een gebrek aan validiteit en betrouwbaarheid en is meer onderzoek nodig (Van Thiel, 2010, p. 62).

6.3.1 Dataverzameling en -analyse

In dit deel wordt verder ingegaan op de verzameling en analyse van de data. Ten eerste wordt stilgestaan bij de doelen van de gekozen methoden. Vervolgens wordt ingegaan op de analyse van bestaand materiaal. Ten slotte wordt de wijze van interviewen beschreven.

Descriptie en *explanation*

Zoals genoemd zijn er twee kwalitatieve onderzoeksmethoden toegepast, namelijk de analyse van bestaand materiaal en interviews. Met het gebruik van beide methoden is ten eerste in kaart gebracht in hoeverre er sprake is van lobbytactieken die vallen onder *outside* en *inside* lobbytactieken. Daarnaast is gelet op argumenten die erop kunnen duiden dat een eventuele verandering al dan niet te wijten is aan het *focusing event*. Beide methoden zijn dus gebruikt voor twee doelen. Ten eerste werden beide methoden ingezet voor descriptie (Van Thiel, 2010, p. 26). Het gaat dan om het beschrijven van kenmerken van een bepaalde situatie. In dit geval gaat het om het beschrijven van de toegepaste lobbytactieken voor en na het *focusing event*. Ten tweede werden beide methoden ingezet voor verklaring of *explanation* (Bryman, 2012, p. 633; Van Thiel, 2010, p. 26). Bij *explanation* wordt kwalitatief onderzoek ingezet om verklaringen te vinden voor de opgedane bevindingen. Het gaat dan om de vraag welke redenen aan het gebruik van de lobbytactieken ten grondslag ligt. Op het gebruik van beide methoden wordt hieronder verder ingegaan.

Analyse van bestaand materiaal

In het geval van de analyse van bestaand materiaal is gebruik gemaakt van inhoudsanalyse van primair materiaal. Primair materiaal betekent 'ruw' materiaal, dat niet geanalyseerd wordt als onderdeel van een dataset van een ander onderzoek (Van Thiel, 2010, pp. 123 – 127). Primair materiaal betreft meestal schriftelijke documenten. Bij een inhoudsanalyse wordt gelet op de boodschap die de producent van het materiaal probeert over te brengen op het publiek. Een inhoudsanalyse is onder andere geschikt voor een reconstructie van een fase in het beleidsproces, waarin aandacht wordt besteed aan feiten en opvattingen van relevante actoren, voor zover die in documenten zijn verwoord (Van Thiel, 2010, p.

123). De manier waarop het ruwe materiaal gekozen is, wordt hieronder verder beschreven.

Voor het verkrijgen van data zijn ten eerste de uitingen van de organisatie in de nieuwsmedia geanalyseerd. Onderwerp van analyse waren de keren dat een organisatie in de krant en op nieuwssites genoemd wordt. Hierbij moet de organisatie naar aanleiding van het *focusing event* op het nieuws gereageerd hebben. Het is dus niet voldoende als in het nieuwsartikel genoemd wordt dat de organisatie tegen is omdat dat algemeen bekend is, of als de organisatie weigert commentaar te geven. Het is wel voldoende als een organisatie antwoord geeft op vragen van een journalist. De organisatie hoeft dus zelf niet actief de media gezocht te hebben. Antwoord geven aan een journalist is namelijk ook een bewuste keuze om een mening in het nieuws te krijgen. De organisatie had zich immers ook kunnen onthouden van commentaar. Daarom is dit uit te leggen als dat de organisatie probeert om een onderwerp in de media te krijgen en dus als een *outside* lobbytactiek. De mediamomenten die plaatsvonden in de periode voor en na het *focusing event* worden in oogschouw genomen. Als een duidelijke toename te zien is, kan dit duiden op het feit dat er meer *outside* gelobbyd wordt na het *focusing event*.

Concreet is op google.com/news en in krantendatabank Lexis Nexis gezocht op de naam van de organisatie. Tevens is nog één ander relevant medium doorzocht. Dan kan het bijvoorbeeld gaan om een toonaangevend vakblad, waarvan niet verwacht werd dat de resultaten in voorgenoemde zoekmachines zichtbaar zouden worden. Als de naam van de organisatie niet voldeed, is op logische andere termen gezocht. Dit wordt verantwoord bij de bespreking van de betreffende casus. Alle berichten van de betreffende organisatie in de periode voor en na het *focusing event* zijn doorgelezen. Als het bericht betrekking had op het onderwerp, is de inhoud gecodeerd. Gecodeerd is de lobbytactiek die uit het artikel bleek. Overige relevante informatie is ook gecodeerd. Dan gaat het bijvoorbeeld om redenen voor het inzetten van de lobbytactiek, als deze uit het artikel bleken.

Ten tweede is de externe communicatie van de organisatie bestudeerd. Het gaat hier om nieuwsberichten op de website, de facebookpagina en de twitter-tijdlijn. De uitlatingen van de organisatie op deze kanalen vormden het onderwerp van analyse. De berichten en *posts* die betrekking hebben op het onderwerpen, zijn gecodeerd. Gecodeerd is de lobbytactiek die uit het artikel blijkt. Overige relevante informatie is ook gecodeerd, op dezelfde wijze als waarop dat gebeurde zoals uitgelegd bij de artikelen in de nieuwsmedia.

Ten slotte was het streven om interne documenten te analyseren. Aan de respondenten is gevraagd om interne documenten in te mogen zien die betrekking hebben op het onderwerp. Dat zou bijvoorbeeld kunnen gaan om notulen van interne overleggen, lobbyplannen of communicatieplanningen. Deze documenten bleken echter nauwelijks beschikbaar. Eén organisatie gaf aan dat ze interne documenten nooit verstrekken, ook niet voor onderzoeksdoeleinden. Een andere organisatie gaf aan dat deze documenten niet bestonden. Van de Organisatie 2 zijn enkele *position papers* over het onderwerp ontvangen. Deze bleken echter niet van waarde voor het onderzoek.

Bij alle geanalyseerde documenten is onderscheid gemaakt tussen de tactiek die uit het bericht op zich blijkt, en de tactiek die uit de inhoud van het bericht blijkt. De uitlating op zich kan een tactiek zijn die valt onder *outside* lobbytactieken, bijvoorbeeld de tactiek 'publieke debatten op het internet ontketenen'. Als de organisatie daarnaast in de media of in de eigen externe communicatie noemt dat een bepaalde lobbytactiek is ingezet, wordt die ook apart geteld als lobbytactiek. Als een organisatie bijvoorbeeld op de sociale media zet dat ze een demonstratie georganiseerd heeft, is dit een indicator dat de organisatie de tactiek 'publieke debatten op internet ontketenen' ingezet heeft, en voor dat de organisatie de tactiek 'oproepen tot demonstraties' ingezet heeft.

Wat betreft het inzetten van de inhoudsanalyse voor descriptie, is de verwachting dat de inhoudsanalyse vooral inzicht biedt in de *outside* lobbytactieken die een organisatie

gebruikt heeft. Het betreft immers publieke uitlatingen, die op zichzelf *outside* lobbytactieken zijn. Het is echter mogelijk dat uit deze data ook *inside* lobbytactieken blijken. Dat kan bijvoorbeeld doordat een organisatie in een tweet een politicus rechtstreeks aanspreekt of als een organisatie in een nieuwsbericht noemt dat er een gesprek heeft plaatsgevonden met een politicus. Voor descriptie wordt gelet op de variabelen die uit het theoretisch kader naar voren komen. Op basis van de operationalisering zoals te vinden in bijlage 1 wordt bepaald of uitlatingen al dan niet wijzen op het gebruik van bepaalde lobbytactieken.

Het feit dat de inhoudsanalyse ook ingezet is voor *explanation* houdt in dat er in de data gelet is op argumentatie voor de gebruikte lobbytactieken. Het doel hiervan was om vast te stellen of de eventuele verandering in het aantal van het gebruik van *outside* lobbytactieken inderdaad samenhang met het *focusing event*.

Interviews

In het geval van de interviews is gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews. Dat betekent dat het gesprek plaatsvond aan de hand van een *topiclist*. Op deze manier komen bepaalde onderwerpen in het gesprek zeker aan de orde, maar wordt het hele verloop van het gesprek niet van tevoren vastgelegd (Van Thiel, 2010, p. 109). De *topiclist* is gebaseerd op de variabelen die voortkomen uit het theoretisch kader. Deze variabelen zijn in bijlage 1 geoperationaliseerd en in bijlage 2 is de *topiclist* te vinden.

De interviews vonden plaats met de lobbyist van de organisatie op het betreffende onderwerp. Op de website van de organisatie is gezocht naar wie de politieke belangenbehartiging doet. Deze persoon is aangeschreven. In één geval was dat niet duidelijk en is het algemene adres van de organisatie aangeschreven met het verzoek om de lobbyist te interviewen. In totaal zijn er drie interviews afgenomen. Alle gesprekken zijn opgenomen. De interviews zijn volledig getranscribeerd. De interviews zijn vervolgens gecodeerd met NVivo. Eerst is open gecodeerd en vervolgens werden de in de literatuur onderscheiden lobbytactieken en de redenen voor het gebruik van die tactieken gecodeerd. Op basis hiervan is een codeboom geconstrueerd.

Wat betreft descriptie is tijdens de interviews zowel gevraagd naar het gebruik van *inside*- als van *outside* lobbytactieken. De verwachting was echter dat de interviews het beste middel zouden zijn om te komen tot een overzicht van de gebruikte *inside* lobbytactieken. Het gebruik van deze tactieken gebeurt namelijk naar verwachting niet openbaar en is daarom niet via de inhoudsanalyse te analyseren. Wat betreft *explanation* is tijdens de interviews doorgevraagd op de achterliggende redenen om wel of niet voor bepaalde lobbytactieken te kiezen. Verondersteld werd dat het *focusing event* een belangrijke rol speelt hierin. Het was echter van belang om hier in de interviews niet te veel nadruk op te leggen. Dit zou namelijk tot sturende vragen kunnen leiden (Bryman, 2012, p. 471; Boeije, 2014, p. 79).

6.3.2 Aantal geanalyseerde data

In totaal zijn naast de interviews de volgende aantallen data per organisatie geanalyseerd.

Aantal geanalyseerde data Organisatie 1

	Artikelen in nieuwsmedia	Artikelen op website	Facebookberichten	Tweets	Interne documenten
Voor focusing event	30	97	0	133	0
Na focusing event	32	140	0	249	0

Figuur 6: aantal geanalyseerde data Organisatie 1

Aantal geanalyseerde data Organisatie 2

	Artikelen in nieuwsmedia	Artikelen op website	Facebookberichten	Tweets	Interne documenten
Voor focusing event	43	0	90	183	2
Na focusing event	54	1	103	76	0

Figuur 7: aantal geanalyseerde data Organisatie 2

Aantal geanalyseerde data Organisatie 3

	Artikelen in nieuwsmedia	Artikelen op website	Facebookberichten	Tweets	Interne documenten
Voor focusing event	3	0	90	103	0
Na focusing event	4	4	90	121	0

Figuur 8: aantal geanalyseerde data Organisatie 3

6.3.3 Rol onderzoeker

Ten tijden van het onderzoek was de onderzoeker werkzaam bij de Organisatie 2 rond het onderwerp studentenhuisvesting. Dit kan van invloed geweest zijn op het deel van het onderzoek dat betrekking heeft op de casus rond het afschaffen van de huurtoeslag. Deze situatie had voordelen, namelijk dat de onderzoeker goed op de hoogte was van het onderwerp en makkelijk ingangen had binnen de organisatie. Zo was het bijvoorbeeld makkelijk om snel een interview te plannen. De situatie zorgde echter ook voor zaken die belemmerend gewerkt zouden kunnen hebben voor het onderzoek. De respondent in deze casus was ten tijden van het interview de leidinggevende van de onderzoeker. Hoewel hiervoor geen concrete aanwijzingen zijn, zou dit kunnen betekenen dat er minder kritisch door de onderzoeker is doorgevraagd dan mogelijk. Het zou ook kunnen betekenen dat de respondent niet alles heeft willen vertellen of dat de respondent om deze reden bepaalde interne documenten liever niet heeft willen verstrekken.

7 CASUSSEN

In het onderzoek zijn drie beleidsvelden opgenomen. Ten eerste gaat het om de discussie over het al dan niet financieren van confessioneel onderwijs. Ten tweede gaat het om het afschaffen van de huurtoeslag voor studentenwoningen. Ten slotte gaat het om casus 3. De casussen die onderwerp zijn geworden van de analyse, worden hieronder verder toegelicht. Doel hiervan is ten eerste om relevante achtergrondinformatie te schetsen. Daarnaast wordt de keuze toegelicht voor het moment waarop het *focusing event* plaatsvindt. Ook wordt toegelicht welke lobbytactieken aan de hand van de literatuur verwacht mogen worden bij de geselecteerde organisatie rond het betreffende onderwerp. Het gaat hier om de theoretische verwachting van welke lobbytactieken de organisaties hanteren, als de invloed van het *focusing event* en de positie van de organisatie ten opzichte van de status quo buiten beschouwing wordt gehouden. Per onderwerp wordt expliciet gemaakt welke factoren er spelen en wat die zouden kunnen betekenen voor de lobbytactiek. In de analyse kan hier naar terugverwezen worden, als eventuele verklaring voor het kiezen voor een bepaalde lobbytactiek. Ten slotte wordt per casus ingegaan op de dataverzameling. Het gaat dan om zaken die specifiek voor de dataverzameling rond de betreffende casus van belang zijn.

7.1 DE AFSCHAFFING VAN DE FINANCIERING VAN HET CONFESSIEEL ONDERWIJS

7.1.1 De organisatie

Organisatie 1 is de belangenbehartiger van Katholieke en Christelijke onderwijsinstellingen, van basisschool tot hoger onderwijs. De organisatie is een vereniging, met de onderwijsinstellingen als leden. Organisatie 1 praat mee over thema's die haar leden raken binnen het onderwijsbeleid met allerlei actoren in het beleidsveld van het onderwijs. Hiertoe heeft de organisatie een afdeling belangenbehartiging.

7.1.2 Het onderwerp

In Nederland bestaat een duaal systeem, van neutrale overheidsscholen en door particuliere organisaties in stand gehouden 'bijzondere' scholen. Deze scholen zijn meestal op godsdienstige grondslag gebaseerd. Het feit dat beide categorieën scholen op grond van artikel 23 van de Grondwet gefinancierd worden door de overheid is een zeldzaamheid in de wereld (Vermeulen, 2007, p. 37). In de grondwet van 1848 werd onderwijsvrijheid geregeld. Daarna bestonden er zowel bijzondere als openbare scholen. Alleen openbare scholen werden door de overheid gefinancierd. Na een politieke strijd, die de 'schoolstrijd' wordt genoemd, werd de financiële gelijkstelling van beide soorten scholen in 1917 geregeld. Sindsdien krijgen bijzondere scholen dezelfde financiële middelen als de openbare scholen (Lijphart, 1968, p. 81).

Regelmatig worden er vragen gesteld bij de werking van dit stelsel. Het gaat dan om vragen of minderheden goed tot hun recht komen en of het stelsel geen negatieve effecten heeft voor de leerlingen en de maatschappij. Deze vragen spelen vooral sinds de opkomst en groei van Islamitische scholen (Vermeulen, 2007, p. 37). Ook is er kritiek op het stelsel omdat religieuze scholen hun positie aanwenden om potentiële leerlingen te weigeren en omdat de bovenklasse de scholenscheiding gebruikt als een middel om hun kinderen weg te houden van zwarte scholen (Dronkers, Dijkstra & Hofman, 1997, p. 15).

7.1.3 Het *focusing event*

In de zomer van 2016 haalden veel ouders met een Turkse achtergrond hun kinderen van zogenoemde Gülen scholen af, als gevolg van de mislukte revolutie in Turkije die volgens de Turkse regering veroorzaakt zou zijn door de Gülen beweging. Vervolgens werd het onderwerp *hot topic* in de media. Verschillende opiniemakers zagen een oplossing in het afschaffen van de financiering voor bijzonder onderwijs. Ook de SP pleitte hier voor. De ChristenUnie sprak zich er juist tegen uit. Tijdens de verkiezingscampagne die vlak erna

begon, besloot het GroenLinks-congres om in het verkiezingsprogramma te zetten dat ze de financiering van bijzondere scholen wilde afschaffen (o.a. Trouw, 07-09-2017; Volkskrant, 03-09-2017; Volkskrant, 17-12-2017). Vervolgens was het een onderwerp dat meerdere keren aan de orde kwam in diverse verkiezingsdebatten (o.a. Profielen, 20-02-2017; Reformatorisch Dagblad, 18-02-2017). Het *focusing event* is dan ook vastgesteld op 29 augustus 2016. Dit is namelijk het moment dat bekend werd dat veel ouders hun kinderen van Gülen scholen halen (NOS, 29-08-2016). Het belang van dit moment voor het debat werd in een interview bevestigd door de respondent.

7.1.4 Theoretische verwachtingen ten aanzien van de lobbytactiek

Hier wordt verder ingegaan op de lobbytactieken die normaal gesproken verwacht mogen worden in deze casus, als er geen sprake is van een *focusing event* en als er geen rekening gehouden wordt met de positie van de organisatie ten opzichte van de status quo. Zoals gesteld in het theoretisch kader hebben *inside* lobbytactieken in principe de voorkeur van organisaties (Beyers, 2004) en is een combinatie van *inside*- en *outside* lobbytactieken het meest effectief (Kriesi, Tresch, en Jochum, 2007, p. 53; Binderkrantz & Krøyer, 2012, p. 117). Gelet op de kenmerken van de organisatie mag verwacht worden dat Organisatie 1 voornamelijk gebruik maakt van *inside* lobbytactieken. Organisatie 1 is namelijk een geïnstitutionaliseerde belangenorganisatie, met relatief veel politieke macht. Dit is af te leiden aan hun regelmatige contact met politici en ambtenaren. Beide gegevens maken het waarschijnlijk dat Organisatie 1 *inside* lobbytactieken gebruikt (Kriese, 2007). Verder kan Organisatie 1 getypeerd worden als een belangenorganisatie van werkgevers, aangezien ze schoolbestuurders vertegenwoordigt en de scholen als zodanig bij de vereniging aangesloten zijn. Dit kenmerk wijst ook op een voorkeur voor *inside* lobbytactieken (Dür & Mateo, 2013).

Gelet op het onderwerp mag echter verwacht worden dat Organisatie 1 meer *outside* lobbytactieken gebruikt. Het is namelijk een vraagstuk van regelgeving, en niet distributief (Dür & Mateo, 2013). Hoewel het in theorie namelijk wel om financiering gaat en daarmee distributief is, gaat het in de praktijk om de vraag of die scholen het signatuur confessioneel mogen dragen. Als de financiering van het confessioneel onderwijs afgeschaft wordt, zal namelijk niet het geld dat deze scholen ontvangen verdwijnen, maar hun Christelijke identiteit. Dit maakt dat het vraagstuk geschikt is voor *outside* lobbytactieken. Dit volgt tevens uit het gegeven dat het doel alleen alles of niets te bereiken is en dat het vraagstuk relatief simpel is. Kanttekening is dat het een specifiek belang betreft, en niet een algemeen belang. Dat maakt het onderwerp meer geschikt voor *inside* lobbytactieken (Dür & Mateo, 2013).

Uit de literatuur komt dus niet een duidelijke logische voorkeur voor *inside*- of *outside* lobbytactieken naar voren. Beide soorten tactieken zouden gebruikt kunnen worden. Als het *focusing event* en de positie van Organisatie 1 tegenover de status quo geen invloed zouden hebben, is derhalve te verwachten dat beide soorten tactieken op alle momenten in het beleidsproces naar voren komen. De verwachting is echter dat de factor 'houding van de organisatie ten opzichte van de status quo' ervoor zorgt dat Organisatie 1 voorafgaand aan het *focusing event* geen gebruik maakt van *outside* lobbytactieken, en dat het *focusing event* ervoor zorgt dat Organisatie 1 daar meer gebruik zal maken.

7.1.5 Dataverzameling

Voor de analyse van berichten in de nieuwsmedia wordt gezocht in de krantenbank Lexis Nexis, op *google news* en op de website van de Nationale Onderwijsgids. Alle artikelen die naar voren komen op basis van de zoekterm worden in het onderzoek meegenomen. 'Organisatie 1' blijkt echter een te algemene term om op te zoeken. Dit leidt bij Lexis Nexis tot het verschijnen van honderden berichten die niet te maken hebben met de organisatie of het onderwerp. Om deze reden is gezocht op de combinatie 'Organisatie 1' en 'onderwijs', en daarna op 'X', de naam van de voorzitter van Organisatie 1.

Enige malen is hetzelfde artikel meerdere keren naar voren gekomen, omdat meerdere zoekmachines dat artikel aangaven of omdat hetzelfde artikel in meerdere nieuwsmedia verscheen. In de aantallen die genoemd zijn in tabel 6 zijn deze artikelen slechts één keer meegeteld. Organisatie 1 heeft geen facebookpagina, dus deze kon geen onderwerp worden van analyse. Het interview is gehouden met degene die de functies van persvoorlichter en belangenbehartiger van Organisatie 1 combineert.

7.2 DE AFSCHAFFING VAN DE HUURTOESLAG VOOR STUDENTEN

7.2.1 De organisatie

De Organisatie 2 (Organisatie 2) is de belangenbehartiger van studenten in het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. De Organisatie 2 zet zich onder andere in voor kwalitatief goede en betaalbare studentenhuysvesting. In deze hoedanigheid is de bond gesprekspartner namens studenten voor onder andere het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en de politiek. De bond beschouwt betaalbare huysvesting als een essentiële voorwaarde voor toegankelijk hoger onderwijs.

7.2.2 Het onderwerp

Iedereen die in een zelfstandige woning woont met een kale huur van minder dan 710 euro per maand en niet jonger is dan 23 jaar, ontvangt huurtoeslag. In principe geldt dit niet voor onzelfstandige woningen, maar hierop gelden veel uitzonderingen (belastingdienst.nl). Van deze uitzonderingen profiteren vooral studenten, de grootste groep bewoners van onzelfstandige woningen. Corporaties hebben duizenden zelfstandige woningen die gebouwd zijn in de wetenschap dat ze alleen rendabel te verhuren zijn vanwege de huurtoeslag. Zonder deze huurtoeslag worden ze alleen tegen verlies verhuurbaar. Dat betekent waarschijnlijk dat corporaties deze woningen, als er geen huurtoeslag voor studenten is, af moeten stoten. Daarna zullen ze waarschijnlijk te duur voor studenten zijn.

7.2.3 Het *focusing event*

Op 16 februari 2017 presenteerde het Centraal Planbureau (CPB) de doorrekening van de verkiezingsprogramma's (NOS, 16-02-2017). Op dat moment werd bekend dat de VVD de afschaffing van de huurtoeslag voor studenten door had laten rekenen, ondanks dat de partij deze maatregel niet in haar verkiezingsprogramma had opgenomen. In die periode was er grote kans dat de VVD de grootste partij werd (Louwerse, 2017). Dat betekent dat de vrees bestond dat de maatregel werkelijkheid zou worden. Hierop volgend kreeg het onderwerp aandacht in de media (Nationale Onderwijsgids, 2017). De urgentie van dit moment werd bevestigd door de respondent tijdens het interview. De periode voor het *focusing event* die onderwerp is van het onderzoek, is dus 16 november 2016 tot 16 februari 2017. De periode erna is 16 februari 2017 tot 16 mei 2017.

7.2.4 Theoretische verwachtingen ten aanzien van de lobbytactiek

Hier wordt verder ingegaan op de lobbytactieken die normaal gesproken verwacht mogen worden in deze casus, als er geen sprake is van een *focusing event* en als er geen rekening gehouden wordt met de positie van de Organisatie 2 ten opzichte van de status quo.

Voor de Organisatie 2 geldt grotendeels hetzelfde als voor Organisatie 1 wat betreft theoretische verwachting ten opzichte van de gekozen lobbytactieken. Gelet op het algemene beeld (Beyers, 2004, Kriesi e.a., 2007; Binderkrantz & Krøyer, 2012), mag verwacht worden dat een combinatie van *inside*- en *outside* lobbytactieken de voorkeur geniet. Uitgaande van de organisatiekenmerken kan ervan uit gegaan worden dat de Organisatie 2 voornamelijk gebruik maakt van *inside* lobbytactieken. De organisatie is namelijk een vaste gesprekspartner van de minister van onderwijs, ambtenaren van het ministerie van onderwijs en van binnenlandse zaken en de woordvoerders in de Eerste en Tweede Kamer op het gebied van hoger onderwijs en van wonen. Deze positie maakt de Organisatie 2 een geïnstitutionaliseerde lobbyorganisatie met relatief veel politieke macht, waardoor verwacht mag worden dat voornamelijk gebruik wordt gemaakt van *inside* lobbytactieken (Kriese, 2007). De Organisatie 2 kan getypeerd worden als een brancheorganisatie, dat ook wijst op een voorkeur voor *inside* lobbytactieken (Dür & Mateo, 2013).

Nog meer dan in het geval van de financiering van het confessionele onderwijs, lijkt de aard van het onderwerp te zorgen voor *inside* lobbytactieken. De afschaffing van de

huurtoeslag voor studenten is een distributief thema (Dür & Mateo, 2013), het is slechts ten dele te bewerkstelligen en het gaat om een specifiek belang (Kollmann, 1998). Deze zaken maken het logisch om te kiezen voor *inside* lobbytactieken. Alleen het feit dat het een relatief simpel thema betreft, zou het logisch maken om voor *outside* lobbytactieken te kiezen (Kollmann, 1998). Vanwege deze kenmerken is de verwachting dat, als de Organisatie 2 rond dit onderwerp lobbyt, dit zal gebeuren door middel van *inside* lobbytactieken. Dit wordt bevestigd door de houding van de organisatie ten opzichte van de status quo.

7.2.5 Dataverzameling

Voor de analyse van berichten in de nieuwsmedia is gezocht in de krantenbank Lexis Nexis, op *google news* en op de website van de Nationale Onderwijsgids. Er is gezocht op de term 'Organisatie 2'. Bij *google news* bleken ook veel artikelen naar voren te komen waarin de Organisatie 2 niet genoemd werd. Deze artikelen zijn niet meegenomen in het onderzoek. Deze artikelen zijn ook niet meegenomen in de aantallen die genoemd zijn in tabel 7. Het interview is afgenomen met het bestuurslid van de Organisatie 2 met de portefeuille politieke belangenbehartiging.

7.3 CASUS

Op verzoek van de respondent is alle informatie die weergeeft welke belangenorganisatie het betreft in de openbare versie van deze scriptie weggehaald voor casus 3. Om deze reden wordt de belangenorganisatie 'organisatie 3' genoemd, en de casus 'casus 3'.

8 RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden per casus de bevindingen beschreven. Voor elke casus worden de lobbytactieken van organisaties beschreven zowel voor als na het *focusing event*. Dit gebeurt op basis van de interviews en de analyse van de nieuwsmedia, de website en de facebook- en twitterberichten, indien die beschikbaar waren. Verder wordt op basis van de data beschreven wat de achterliggende redenen zijn om voor de gebruikte lobbytactieken te kiezen. Voor elke casus wordt ook samengevat wat de meest opvallende resultaten zijn en wat deze zeggen over de beantwoording van de hoofdvraag.

8.1 DE AFSCHAFFING VAN DE FINANCIERING VAN HET CONFESIONEEL ONDERWIJS

8.1.1 Voor het *focusing event*

Eerst wordt stilgestaan bij de eerste deelvraag bij deze casus. Deze luidt: 'In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyt Organisatie 1 als het beleidsproces niet recent een *focusing event* gekend heeft?'

De respondent noemt in het interview dat Organisatie 1 direct contact met beleidsmakers onderhoudt. Op de vraag of hij tijdens deze contacten benoemt dat Organisatie 1 de financiering van het confessionele onderwijs wil behouden, antwoordt de respondent:

"Waarom zouden wij aandacht gaan vragen voor de financiering van het bijzonder onderwijs, als dat niet onder druk staat? Dat zou onlogisch zijn. Dan zou je alleen maar mensen misschien het idee geven dat dat niet nuttig is, of zo." (Interview Organisatie 1)

Organisatie 1 noemt in deze contacten dus niet expliciet dat ze de financiering van het confessionele onderwijs willen behouden. De vraag is wat Organisatie 1 dan wel rond dit thema doet.

De respondent noemt dat bij politici duidelijk gemaakt wordt wat de waarde van Christelijk onderwijs is, door *"Zichtbaar [te] maken dat er mooie dingen daar gebeuren. Die naar voren halen."*

De respondent noemt gedurende het interview verschillende zaken waarmee dit rechtstreeks bij politici aangekaart wordt. Eén van de manieren waarop dit gebeurt is *"Bijvoorbeeld onze nieuwsbrief, wij schrijven ook een wekelijkse digitale nieuwsbrief, dat is ook een vorm van belangenbehartiging ook. Die wordt ook op het ministerie, door politici wordt die gelezen. Dat weten we ook. En dan kunnen we ook door de dingen die we daar schrijven kunnen we laten zien, van hé. En impliciet geven we dan de boodschap mee van dit zijn mooie scholen, hier gebeuren mooie dingen."* (Interview Organisatie 1)

Het onderwerp wordt dus wel rechtstreeks bij politici neergelegd, maar dit gebeurt niet expliciet. Ook uit de analyse van de externe communicatie blijkt dat Organisatie 1 zich in de periode voor het *focusing event* nauwelijks expliciet uit over de financiering van confessionele scholen. In die periode komen echter wel verschillende nieuwsartikelen naar voren die stilstaan bij de waarde van Christelijk onderwijs (o.a. Van Dijk, 29-06-2016; Reformatorisch Dagblad, 22-08-2016; Organisatie 1, 30-05-2016). Over de boodschap die Organisatie 1 in de periode als er geen *focusing event* is af wil geven, zegt de respondent:

"Dan zeggen we niet: schaf de financiering niet af, maar: kijk eens hoe mooi het Nederlandse onderwijs is dat we hebben. En wat voor hoopvolle dingen er iedere dag in al die klassen gebeuren. Want dat is gewoon zo. En ja, dat wil je dan ook vertellen." (Interview Organisatie 1)

Organisatie 1 vindt het dus belangrijk om, ook als het onderwerp niet speelt, de waarde van de status quo aan te tonen. Dat wordt bevestigd door berichten die Organisatie 1 voorafgaand aan het *focusing event* op de eigen site plaatst (o.a. Organisatie 1, 09-06-2016; Organisatie 1, 30-06-2016; Organisatie 1, 06-07-2016). Een reden voor het willen aantonen van de waarde status quo is de volgende.

"Je moet wel altijd goed uitkijken, want ook al is iets niet aan de oppervlakte, het kan wel onderhuids spelen. En dan kan het in één keer naar boven komen, en dan is altijd wel de vraag, ja, wat heb je daar de afgelopen tijd nou aan gedaan." (Interview Organisatie 1)

De respondent geeft als reden dat, wanneer de waarde van de status quo niet voldoende duidelijk is, er plotseling een negatief geluid ten opzichte van de status quo kan ontstaan. Hij vindt het de rol van Organisatie 1 om te voorkomen dat mensen negatief over confessionele scholen spreken. Om deze reden probeert Organisatie 1 ook via *outside* lobbytactieken het debat rond het thema te beïnvloeden. Een voorbeeld hiervan blijkt ook uit het volgende citaat.

"Ons systeem is zo gek nog niet. En dat proberen we dan ook duidelijk te maken. We hebben ook onderzoek laten door TNS-NIPO, he. Dat is ook wel een partij dat mensen denken dat is wel serieus onderzoek. En onafhankelijk." (interview Organisatie 1)

De respondent refereert hier aan een onderzoek dat Organisatie 1 uit heeft laten voeren naar de tevredenheid van ouders over de status quo op het gebied van schoolkeuze. Over dit onderzoek werd ook geschreven in de media.

Organisatie 1, de koepelorganisaties voor het christelijk onderwijs, en de VGS, de evenknie voor het reformatorisch onderwijs, zien in het onderzoek een bewijs voor hun stelling dat staatssecretaris Dekker geen wet hoeft in te dienen die het zogenoemde richtingvrij plannen regelt. „De wet is niet nodig. Het huidige aanbod voldoet." (Reformatorisch Dagblad, 03-11-2016).¹

Dit citaat uit het Reformatorisch Dagblad wijst erop dat lobbytactieken zoals dit onderzoek doelbewust worden ingezet in de media om beleid mee te sturen. Er is sprake van een *outside* lobbytactiek, want met het onderzoek wordt geprobeerd om via de media het grote publiek te beïnvloeden, en op die manier wordt indirect getracht de politiek te beïnvloeden. Een ander voorbeeld hiervan is het volgende.

"We hebben ook de week van de hoop georganiseerd. En op het eerste gezicht heeft dat niet zoveel met belangenbehartiging te maken. (...) Dan ziet de politiek dat van wacht even, wat gebeurt daar. En dat is toch ook wel heel relevant." (Interview Organisatie 1)

De week van de hoop is een week waarin op alle Christelijke scholen stilgestaan wordt bij het thema hoop.

Tijdens de week van de hoop *"Zijn we ook naar Den Haag gegaan, met kinderen. Want we wilden daar hoop naartoe brengen. Daar hebben we een foto van gemaakt. En daar hebben we ook een aantal politici bij uitgenodigd. En die waren er ook."* (Interview Organisatie 1)

Er is een filmpje gemaakt waarin aan Tweede Kamerleden gevraagd wordt wat hun hoop is, er komen schoolklassen naar het binnenhof en de media worden gezocht.

1. Dit citaat is afkomstig uit een nieuwsartikel dat verscheen in de periode na het *focusing event*. De lobbytactiek (het onderzoek) is volgens de respondent echter ingezet voorafgaand aan het *focusing event*. Daarom is dit citaat gebruikt ter illustratie van de lobbytactieken die gebruikt worden voor het *focusing event*.

Zoals de respondent aangeeft, zijn dit soort zaken relevant voor het beeld dat politici van confessioneel onderwijs hebben. Door dit soort zaken maakt Organisatie 1 zichtbaar wat de waarde van confessionele scholen is voor de samenleving. Zaken als het onderzoek en de week van de hoop zijn *outside* lobbytactieken, die in de media gebracht worden om het maatschappelijke beeld van confessionele scholen te beïnvloeden, en zo indirect invloed op de politiek uit te oefenen. Het gaat echter ook om *inside* lobbytactieken. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat politici gevraagd werd mee te werken aan de week van de hoop en dat Organisatie 1 het onderzoek opstuurde naar Kamerleden. Het gaat om uitingen die niet direct het onderwerp van de financiering van confessionele scholen bespreken, maar wel doelbewust ingezet worden om de beeldvorming rond het onderwerp te veranderen.

Het antwoord op de eerste deelvraag 'In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyt Organisatie 1 als het beleidsproces niet recent een *focusing event* gekend heeft?' luidt als volgt. Organisatie 1 gebruikt als er niet recentelijk sprake is geweest van een *focusing event* zowel *inside*- als *outside* lobbytactieken rond het thema van de financiering van confessioneel onderwijs. Het thema wordt echter impliciet aangevlogen. Kamerleden en ambtenaren worden zowel direct als indirect gewezen op de waarde van confessioneel onderwijs. Dit gebeurt zonder dat expliciet het vraagstuk van de financiering op tafel wordt gelegd, maar deze lobbytactieken hebben wel als doel om de waarde van deze financiering steeds aan te tonen.

8.1.2 Na het *focusing event*

Hier wordt stilgestaan bij de tweede deelvraag, 'In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyt Organisatie 1 als het beleidsproces recent een *focusing event* gekend heeft?'.
De respondent zegt over de reactie van Organisatie 1 na een *focusing event* het volgende.

"Soms dan zijn er incidenten, of is er een cabaretier, of een politicus die roept iets, en dan is het in één keer weer even actueel. Maar dan willen we er ook wel staan. Dus we hebben bijvoorbeeld ook een Q&A op onze website gezet." (Interview Organisatie 1)

Waar Organisatie 1 het onderwerp voor het *focusing event* impliciet aansneed, reageert Organisatie 1 na het *focusing event* wel expliciet op het vraagstuk van de financiering van confessioneel onderwijs. Dit wordt bevestigd door verschillende media-optredens en opinieartikelen, waarin Organisatie 1 vlak na het *focusing event* reageerde op de discussie over confessioneel onderwijs. Organisatie 1 reageerde op de discussie die na het *focusing event* ontstond in de media (o.a. Trouw, 07-09-2016; RTL Z, 21-09-2016), op de eigen website (o.a. Organisatie 1, 07-09-2016; Organisatie 1, 06-10-2016) en door middel van enkele tweets (o.a. Organisatie 1, 07-09-2016; Organisatie 1, 19-09-2016; Organisatie 1, 07-10-2016). De Q&A en de reacties op de cabaretier en de politicus die de respondent noemde werden via de website en de sociale media verspreid (Organisatie 1, 23-02-2017; Organisatie 1, 09-09-2016; Organisatie 1, 06-10-2016).

Moeten we de onderwijsvrijheid afschaffen?

Nee, zegt Wim Kuiper voorzitter van Verus, vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs.

"Dit is een bekende oproep maar die gaat niet helpen om spanningen in de samenleving op te lossen. In landen waar al geprobeerd is om al het religieuze uit de openbare ruimte te weren, denk Frankrijk, zie je dat die spanningen zich alleen maar extremer gaan manifesteren. Dat hele experiment heeft niets opgelost. De samenleving is nu eenmaal pluriform en onze stelling is dat het Nederlandse onderwijsstelsel een goed antwoord is op die onderlinge verschillen. Sowieso geloof ik niet dat er zoiets is als neutraal onderwijs, onderwijs gaat zo sterk over persoonlijke vorming en de waarden en normen die je belangrijk vindt. Leraren, leerlingen, bestuurders en ouders nemen allemaal hun eigen levensovertuiging mee de school in, ook in openbare scholen. Het is zo gekunsteld om dan te zeggen dat je het daar niet over mag hebben. Wat mij betreft kun je die overtuigingen beter expliciteren, dan kun je er samen over praten. En stel dat alle scholen straks openbaar zijn, dan blijft de vraag hoe je omgaat met leraren of ouders die Gülen aanhangen, of Erdogan, of de PVV. Ik vrees ook dat je nieuwe problemen creëert als het bijzonder onderwijs verdwijnt. Kijk bijvoorbeeld naar de Verenigde Staten, daar zie je dat ouders die toch bijzonder onderwijs willen uitwijken naar private scholen en daar heel veel geld voor op tafel leggen. Dat leidt tot een enorme kansenongelijkheid. Dat moeten we al helemaal niet willen."

Figuur 9: Lobby via de media door Organisatie 1. Bron: Trouw, 07-09-2016

Op de vraag of Organisatie 1 het onderwerp niet van de agenda af wil krijgen door er niet op te reageren, antwoordt de respondent:

"Nou, als iets even speelt dan laat je het natuurlijk weer gaan. Als het hardnekkig is, en je krijgt vragen. Kijk, soms kiezen wij het ook niet, he? Dan bellen media ons. En dan kun je wel zeggen van ja sorry, we hebben geen mening, maar iedereen weet dat we daar een mening over hebben. (...) Je wordt soms ook gewoon geconfronteerd met iets, en dan moet je ook, en dat wil je dan ook." (Interview Organisatie 1)

Specifiek over de situatie na het *focusing event* zegt de respondent:

"Als iets zeg maar zo groot wordt, dat het even het gesprek van de dag is, ja, dan kun je wel alle radio, kranten en tv interviews laten vullen door mensen die nog eens weer gaan roepen dat ze dat heel erg vinden. Maar waarom zou je dan niet die ruimte pakken om de waarde juist van waar wij eigenlijk voor staan." (Interview Organisatie 1)

"Je moet er wel iets mee. En ja, dan bijvoorbeeld, zo'n Q&A, en ik heb ook wel wat aan fact checking gedaan." (Interview Organisatie 1)

De respondent geeft dus aan dat hij het onderwerp niet wil doodzwijgen, maar er in de media op wil reageren. Dit blijkt ook uit de analyse van de externe communicatie. Na het *focusing event*, als het onderwerp speelt, geeft Organisatie 1 regelmatig zijn visie op dit thema (o.a. RTL Z, 21-06-2016; Van Baars & Vissers, 07-09-2016; Organisatie 1, 07-09-2016). Ook geeft de respondent aan dat ze een Q&A en een factcheck op hun website hebben geplaatst. Uit de analyse van de externe communicatie blijkt dit ook (Organisatie 1, 23-02-2017; Organisatie 1, 06-10-2016). Na het *focusing event* gebruikte Organisatie 1 dus *outside* lobbytactieken, en noemt daarbij meer expliciet dat ze voor de financiering van confessioneel onderwijs zijn dan wanneer er niet recentelijk een *focusing event* is geweest. De vraag is in hoeverre dit ook geldt voor *inside* lobbytactieken. Hiernaar is gevraagd in het interview.

Interviewer: "Voor de zomer was eigenlijk dit onderwerp veel minder in het nieuws. En daarna in één keer heel veel. Doe je dan ook andere dingen in de belangenbehartiging? (...)"

Respondent: "Nou, het bepaalt dan meer de agenda. Dus tuurlijk heb je dan als het speelt, of als je er iets mee wilt, dan heb je het er ook vaker over. Maar dat is eigenlijk voor de hand liggend. Maar je denkt ook wel even na van nou, we zijn, moeten we een boodschap afgeven aan politici bijvoorbeeld." (Interview Organisatie 1)

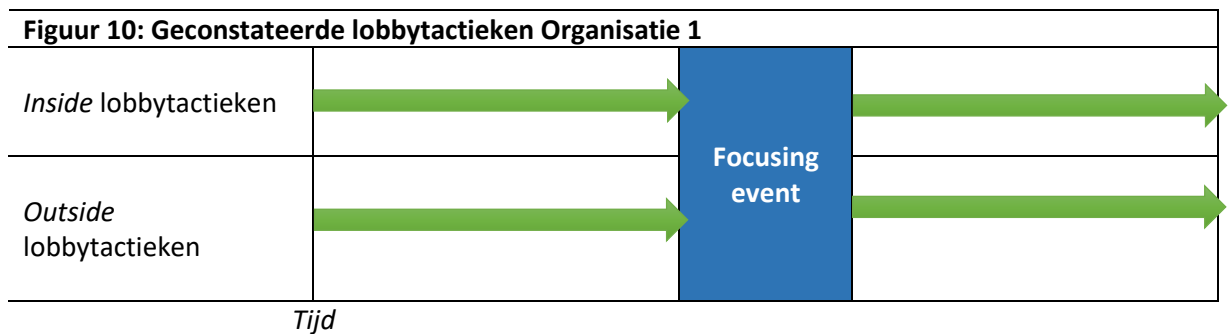
Ook voor de *inside* lobbytactieken lijkt dus te gelden dat het onderwerp explicieter wordt aangesneden na een *focusing event*. De respondent geeft, net als voor het *focusing event*, aan dat hij *inside* lobbytactieken gebruikt. De mate waarin *inside* lobbytactieken gebruikt worden, lijkt echter niet te veranderen.

Als conclusie wordt nu antwoord gegeven op de tweede deelvraag, 'In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyt Organisatie 1 als het beleidsproces recent een *focusing event* gekend heeft?'. Het antwoord lijkt te zijn dat Organisatie 1 zowel met *inside*- als met *outside* lobbytactieken lobbyt na een *focusing event*. Organisatie 1 zet beide soorten tactieken in door te reageren op het *focusing event*. Aangezien dit event vragen oproept over de financiering van het confessionele onderwijs, heeft de lobby na het *focusing event* meer expliciet betrekking op dit onderwerp dan voor het *focusing event*.

8.1.3 Invloed van het *focusing event*

De derde deelvraag die voor deze casus beantwoord wordt luidt: 'In hoeverre zorgt een *focusing event* voor een verandering van de mate van lobby en het gebruik van tactieken ten opzichte van de situatie voor het *focusing event*?'

Op basis van de antwoorden op de eerste twee deelvragen kan onderstaand figuur geschetst worden. Organisatie 1 hanteerde zowel voor als na het *focusing event* *inside*- en *outside* lobbytactieken. De gebruikte tactieken zijn in lijn met wat vanuit de literatuur verwacht mag worden in deze situatie, als de positie ten opzichte van de status quo buiten beschouwing wordt gehouden, zoals beschreven in het hoofdstuk Casussen. Dit geldt zowel voor als na het *focusing event*. De boodschap die met deze tactieken wordt overgebracht is echter niet steeds hetzelfde.

	Dit soort tactieken wordt regelmatig gebruikt rond het onderwerp
	Er is geen of nauwelijks sprake van lobby met dit soort tactieken
	Geen informatie of verwachtingen beschikbaar

Er kan gesteld worden dat het onderwerp van de financiering van confessioneel onderwijs voor het *focusing event* impliciet wordt aangesneden, en dat dit na het *focusing event* expliciet gebeurde. Wat is hierin de invloed van het *focusing event*? Over het belang van de financiering van confessioneel onderwijs expliciet onder de aandacht brengen na *focusing events* zegt de respondent:

"Ik denk niet dat we daar de wedstrijd per se mee winnen. Dus moet je ook gewoon laten zien dat je dan relevant bent. En dat we relevant zijn, dat de scholen relevant zijn. En dat die ook gewoon waardevol zijn. En daarom ook zo'n week van de hoop." (Interview Organisatie 1)

De respondent geeft met bovenstaand citaat aan dat het niet genoeg is om na een *focusing event* expliciet te noemen dat de financiering van confessioneel onderwijs belangrijk is. Daarom moet er op momenten dat er geen *focusing event* is geweest, ook gelobbyd worden, door aan te tonen dat confessioneel onderwijs maatschappelijk relevant is. De reden hiervoor omschrijft de respondent in onderstaand citaat.

"Er is bijzonder onderwijs, er zijn heel veel scholen waar heel veel mooie dingen gebeuren. Dat is iets moois. En als dat later dan speelt, dan kun je daar ook wel naar terug verwijzen. Van hee, we hebben dat zichtbaar gemaakt. Het is weer belangrijk. Er moet ruimte voor zijn en blijven. Dat is dan het stukje van politieke doorvertaling. En u heeft het zelf ook gezien. Dus ja, je, het draagt natuurlijk wel bij aan de beeldvorming, hopen we." (Interview Organisatie 1)

De respondent legt uit dat op reguliere momenten in het beleidsproces uitgedragen wordt hoe waardevol confessioneel onderwijs is, zodat beleidsmakers zich dit nog herinneren als de financiering van confessioneel onderwijs soms onder druk staat. Organisatie 1 lijkt het onderwerp steeds op een positieve manier naar voren te willen brengen. Zo ontstaat er een positief maatschappelijk beeld over confessionele scholen, dat benut kan worden als er discussie is over de wenselijkheid van de financiering van confessionele scholen.

Het antwoord op de derde deelvraag 'In hoeverre zorgt een *focusing event* voor een verandering van de mate van lobby en het gebruik van tactieken ten opzichte van de situatie voor het *focusing event*?' lijkt dus te zijn dat het *focusing event* nauwelijks beïnvloedt in welke mate en met welke tactieken gelobbyd wordt. Het *focusing event* lijkt wel de boodschap te beïnvloeden die overgebracht wordt.

Na het *focusing event* worden bepaalde tactieken ingezet om de negatieve percepties op het onderwerp te bestrijden, mede door terug te verwijzen naar de positieve percepties op het onderwerp die gecreëerd zijn door middel van dezelfde soort tactieken die ingezet zijn voor het *focusing event*. Het *focusing event* lijkt als een dwangmiddel te functioneren om de lobby van Organisatie 1 expliciet te maken. Deze conclusies worden bevestigd door een analyse van de externe communicatie. Voor en na het *focusing event* communiceerde Organisatie 1 ongeveer even veel in de media, op twitter en op de eigen website. In beide perioden had de communicatie onder andere betrekking op de waarde van het confessionele onderwijs. Na het *focusing event* gebeurde dit echter explicieter dan voor het *focusing event*.

8.2 DE AFSCHAFFING VAN DE HUURTOESLAG VOOR STUDENTEN

8.2.1 Voor het *focusing event*

Er wordt eerst stilgestaan bij de eerste deelvraag, die voor deze casus luidt: 'In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyt de Organisatie 2 als het beleidsproces niet recent een *focusing event* gekend heeft?'.

De respondent zegt hierover:

"Normaal gesproken inderdaad dan is er geen aanleiding om erover te praten, want het is gewoon goed hoe het is. Dus wij zullen ook niet de partij zijn die hen het extra duwtje geeft om er wel over na te gaan denken wat ze er eigenlijk allemaal mee kunnen doen." (Interview Organisatie 2)

Uit dit citaat blijkt dus dat de Organisatie 2 in de lobby geen aandacht aan het onderwerp besteedt, omdat dat er voor zou kunnen zorgen dat beleidsmakers erover na gaan denken om de situatie te veranderen. Een analyse van de externe communicatie geeft ditzelfde beeld. Voorafgaand aan het *focusing event* laat de Organisatie 2 zich in het openbaar niet uit over dit onderwerp, zowel niet via *inside*- als *outside* lobby tactieken. Dit komt volgens de respondent "omdat wij het op dit moment fijn vinden hoe het geregeld is. Dus er is niks wat wij willen veranderen. Dus om die reden geven wij er ook minder aandacht aan." (Interview Organisatie 2)

Bovendien geeft de respondent aan dat de Organisatie 2 op reguliere momenten geen aandacht aan het onderwerp besteedt, niet alleen omdat ze dat niet willen, maar ook omdat dat heel lastig is.

"Dat is media technisch gezien wel heel moeilijk, om zonder aanleiding iets naar buiten te brengen. Dus als wij iets naar buiten willen brengen, moeten we er ook concreet aanleiding toe hebben, dus bijvoorbeeld zeggen en daar gaan we actie voor voeren, of daarom hebben we dit of dit gedaan, maar als we alleen zeggen we willen het niet, dan zal een krant dat niet publiceren." (Interview Organisatie 2)

Als antwoord op de deelvraag kan dus gegeven worden dat de Organisatie 2 op reguliere momenten, als er niet recentelijk sprake is geweest van een *focusing event*, niet lobbyt. Er worden geen *inside*- en geen *outside* lobbytactieken gebruikt. Er is namelijk geen reden toe, het zou ervoor kunnen zorgen dat politici erover na gaan denken om de status quo te veranderen terwijl de Organisatie 2 dat niet wil en het is lastig om dat zonder aanleiding te doen. Zoals hierboven genoemd is deze conclusie in overeenstemming met de analyse van de externe communicatie.

8.2.2 Na het *focusing event*

In dit deel wordt de tweede deelvraag behandeld, namelijk 'In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyt de Organisatie 2 als het beleidsproces recent een *focusing event* gekend heeft?'.

Over direct contact met beleidsmakers, dus over *inside* lobbytactieken, vertelt de respondent het volgende.

"We hebben, toen VVD, D66, CDA en GroenLinks aan het formeren waren, al die partijen onze input geleverd. Dus eigenlijk, wat vinden wij het allerbelangrijkste voor het komende regeerakkoord. Daar hebben we dit ook in opgenomen, als iets wat we niet zouden willen zien dat er gaat gebeuren." (Interview Organisatie 2)

"En daarnaast, als lobbyist zijnde, heb ik natuurlijk, als ik gesprekken had met mensen die met de formatie te maken hadden, of Kamerleden, wel eens zijdelings laten vallen, dat dit wel heel veel problemen zou opleveren." (Interview Organisatie 2)

Uit de citaten wordt duidelijk dat er gebruik wordt gemaakt van *inside* lobbytactieken. Wat verder opvalt aan deze citaten is dat het onderwerp wel ter tafel komt, maar dat er niet op een intensieve manier met *inside* lobbytactieken is getracht om het plan van tafel te krijgen. De vraag is of dit bewust is, en zo ja, wat hier de reden voor is. De respondent zegt hierover:

"Het is niet zo dat we specifiek hier, ehm, hele gesprekken over aanvragen. Kijk, op het moment dat je iets bij een, bij een politicus op tafel legt van, dit is een probleem, en dit zijn de verschillende opties die partijen willen, maar wij willen het echt niet, dan hebben ze eerder de neiging om zelf een beetje in het midden te gaan zitten, van we begrijpen jullie, maar we moeten natuurlijk wel iets doen. (...) Terwijl wij op dit moment willen dat er helemaal niks verandert. Waardoor (...) het goed is om ze af en toe even te laten weten van hee, dit is echt iets wat studenten heel erg zou raken en waar we heel boos om zouden worden, zonder teveel inhoudelijk alle verschillende opties te bespreken, en hen eigenlijk ook een soort palet aan keuzes te geven, van wat er kan gebeuren." (Interview Organisatie 2)

Uit dit citaat wordt duidelijk dat de beperkte manier van lobbyen een bewuste keuze is. De respondent wil niet te veel de aandacht op het onderwerp vestigen en te veel opties op tafel leggen, maar alleen een signaal afgeven dat de Organisatie 2 het er niet mee eens zou zijn. Over het gebruik van indirecte manieren van beïnvloeding, dus van *outside* lobbytactieken, zegt de respondent:

"Toen [na het focusing event] hebben wij, we zouden sowieso een persbericht sturen naar aanleiding van de doorberekeningen. En toen hebben we eigenlijk dit persbericht hiernaar [de afschaffing van de huurtoeslag voor studenten] gekopt, dat dit dreigde te gebeuren. En dat hebben we ook via social media verspreid. Want eigenlijk was ons doel op dat moment om een dusdanig negatieve reactie te krijgen van studenten dat we meteen druk zouden leggen op, op die partij. Maar niet alleen op die partij, maar ook op de partijen die wel dingen voor studenten wilden doen." (Interview Organisatie 2)

Er werd dus ook gebruik gemaakt van *outside* lobbytactieken. De respondent geeft in bovenstaand citaat aan dat de *outside* lobbytactieken ingezet werden om druk te leggen op de politieke partijen. Via deze tactieken werd dus geprobeerd om partijen te beletten om het over dit onderwerp te hebben. Het gebruik van *outside* lobbytactieken blijkt ook uit de kop van het persbericht dat op 16 februari 2017 door verschillende media werd overgenomen. 'VVD schaft huurtoeslag studenten af, SP investeert meest in studenten.' (o.a. Nationale Onderwijsgids, 17-02-2017).

Figuur 11: Lobby via twitter door de LSVb. Bron: LSVb, 16-02-2017

Andere *outside* lobbytactieken die de bond hanteerde waren het steunen van een politieke partij op twitter (Organisatie 2, 16-02-2017) en facebook (Organisatie 2, 16-02-2017) en daarmee het ontketenen van een publiek debat op internet, het organiseren van een demonstratie (NOS, 22-04-2017) en het plaatsen van een bericht op de eigen website (Organisatie 2, 16-02-2017). Deze tactieken vonden alle slechts één of enkele keren in een kort tijdsbestek plaats. Opvallend is dat er blijkens de analyse van de externe communicatie na de genoemde uitingen nauwelijks meer publieke aandacht was voor de afschaffing van de huurtoeslag voor studenten. Bijna alle publieke uitingen vonden plaats op dezelfde dag. De *outside* lobbytactieken werden hieruit blijkens slechts beperkt ingezet. De respondent geeft hiervoor verschillende redenen.

"Ons doel was op dat moment om gewoon duidelijk te maken aan de politieke partijen, dat, op het moment dat dit zou gaan gebeuren, dat wij ook echt acties zouden ondernemen. En het was ook ons doel, om te laten zien, en dat hebben wij denk ik met het facebookbericht ook wel gedaan, maar daar zijn ook wel veel boze reacties op gekomen, dat dit niet goed valt bij studenten." (Interview Organisatie 2)

De Organisatie 2 wilde dus even veel aandacht voor het onderwerp, vooral ook voor de negatieve reacties die het los zou maken onder hun achterban. Dat is gelukt. Hun facebookbericht kreeg honderden *likes* en reacties (Organisatie 2, 16-02-2017).

"Maar ik denk wel dat ze nu een soort van geïsoleerde opinie van een beperkte groep hebben gehad, en dat meenemen. Het leek ons niet zo handig om dit verder in het publieke debat te gooien, omdat we ook weten dat hier best wel wat voorstanders van zijn. En op het moment dat die zich in het debat gaan mengen, en het meer de vraag wordt van nou, er is een groep tegen, er is een groep voor, dan zal dat voor die politici ook eventueel juist wat druk eraf nemen. En dat was het gevaar dat we wel met dit onderwerp zagen." (Interview Organisatie 2)

Uit dit citaat blijkt dat er bewust voor gekozen is om niet te veel aandacht op de gebeurtenis te vestigen, om het geluid van voorstanders niet aan te wakkeren.

"Op het moment dat wij hier constant de aandacht op zouden vestigen, geef je ook wel de ruimte aan eventuele tegenstanders, in dit geval voorstanders, om ook hun verhaal te doen. En wij konden op dit moment niet inschatten hoe dat zou vallen." (Interview Organisatie 2)

Ook hieruit blijkt dat er heel bewust voor gekozen is om de aandacht voor het onderwerp beperkt te houden, om te voorkomen dat de aandacht reacties van voorstanders op zou roepen. De respondent geeft nog een argument:

"Op het moment dat wij dit teveel als een optie naar buiten toe zouden neerleggen, dan kan dat ook het effect hebben dat het bij studenten niet meer inslaat als een bom als het gebeurt, en dat het dan ook moeilijker wordt om ze te mobiliseren." (Interview Organisatie 2)

Een andere reden voor de beperkte aandacht is dat de Organisatie 2 studenten niet te veel aan het idee wil laten wennen, zo blijkt uit bovenstaand citaat. Ten slotte wordt er nog een reden genoemd voor het feit dat de Organisatie 2 niet veel aandacht aan het onderwerp schenkt in de lobby:

"En ik denk ook dat dat met je, met het onderwerp te maken heeft. Kijk, op het moment dat het om iets zou gaan waarvan het merendeel van Nederland denkt van oh, maar dit kunnen ze echt niet maken, à la, maar met de huurtoeslag is het lastige dat het natuurlijk eigenlijk, en dit zeg ik eventjes niet vanuit, met m'n Organisatie 2-pet op, maar er is niet een hele logische reden waarom de ene student het wel zou krijgen en de andere niet. Het is meer dat wij de consequenties ervan al kennen, kunnen voorspellen,

en dat dat heel verkeerd zou uitpakken. Maar dat maakt het moeilijker om het in de publieke opinie te zetten als iets waar heel Nederland het niet mee eens is.” (Interview Organisatie 2)

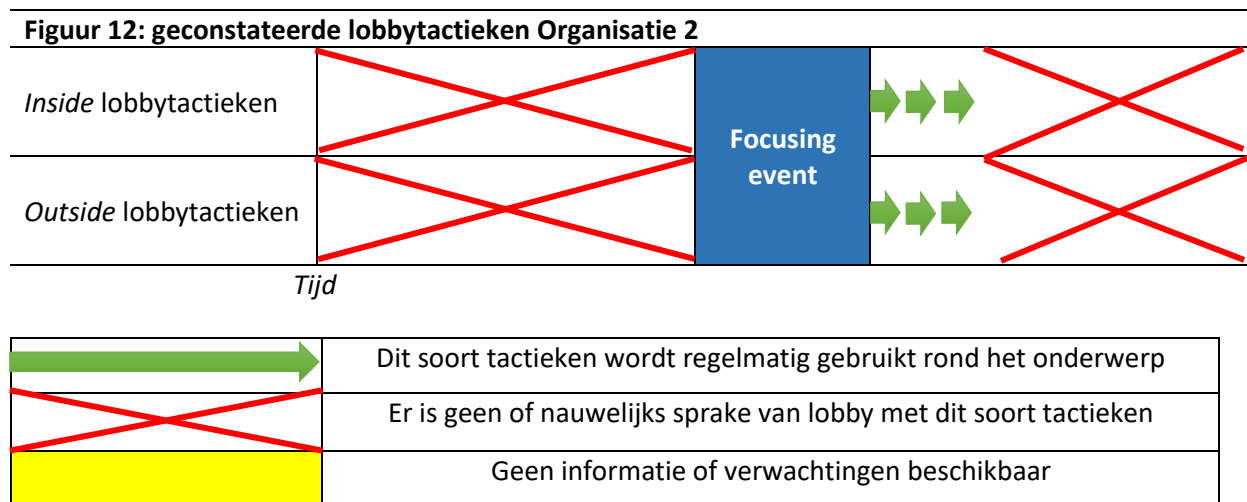
Ten slotte heeft de beperkte aandacht dus te maken met de aard van het onderwerp. De respondent geeft hier aan dat als de verwachting zou zijn dat de meerderheid van de bevolking aan jouw kant staat, het geen probleem vormt om het onderwerp zonder beperkingen openbaar bespreekbaar te maken. De respondent twijfelt daar echter aan, wat de reden vormt voor de beperkte aandacht die de Organisatie 2 aan het onderwerp besteed heeft. Het beperkte gebruik van *outside* lobbytactieken lijkt dus bewust te gebeuren.

Het antwoord op de tweede deelvraag ‘In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyt de Organisatie 2 als het beleidsproces recent een *focusing event* gekend heeft?’ luidt als volgt. Na het *focusing event* werd er bewust gefaseerd aandacht op het onderwerp gevestigd. Dit gebeurde via *inside* lobbytactieken enerzijds door de overhandiging van speerpunten voor in het regeerakkoord, waarvan het behoud van de huurtoeslag onderdeel was, en anderzijds door het onderwerp af en toe kort aan te stippen in gesprekken. Via *outside* lobbytactieken gebeurde de gefaseerde aandacht door éénmalig op diverse manieren een tegengeluid te laten horen. Dit werd echter niet breed uitgemeten, omdat op deze wijze het risico vermeden werd dat voorstanders de overhand in de discussie zouden krijgen.

8.2.3 Invloed van het *focusing event*

De derde deelvraag luidt: ‘In hoeverre zorgt een *focusing event* voor een verandering van de mate van lobby en het gebruik van tactieken ten opzichte van de situatie voor het *focusing event*?’.

Op basis van de antwoorden op de eerste twee deelvragen komt onderstaande figuur naar voren. Voor het *focusing event* werd niet gelobbyd, zowel niet door middel van *inside*- als van *outside* lobbytactieken. Na het *focusing event* werd wel gelobbyd, zowel met *inside*- als met *outside* lobbytactieken. Dit gebeurde echter in beperkte mate.

Het *focusing event* lijkt de oorzaak te zijn voor het feit dat er na het *focusing event* gelobbyd wordt. Dit lijkt te komen omdat het *focusing event* ervoor zorgt dat het onderwerp meer saillant wordt. Bij een saillante kwestie kan het lonend zijn om de mate waarin de kwestie saillant is aan te tonen. Zo is het mogelijk om expliciet te maken dat een bepaald onderwerp leeft onder de achterban. Hiermee moet echter voorzichtig omgegaan worden. Het aantonen van de mate waarin een onderwerp saillant is kan namelijk ook leiden tot het opwekken van tegenstand (Kollmann, 1998, p. 103). Dat is goed zichtbaar rond deze casus. De Organisatie 2 toonde in het openbaar aan hoe

saillant de kwestie was, maar deed dat heel kort, om te voorkomen dat tegenstand opgewekt zou worden.

Het antwoord op de deelvraag lijkt te zijn dat het *focusing event* beslissend is voor of er gelobbyd wordt. De verwachting was dat het *focusing event* ervoor zou zorgen dat de organisatie ongeremd *outside* lobbytactieken in konden zetten, omdat het onderwerp na een *focusing event* toch al op de agenda zou staan. Deze verwachting lijkt echter niet bevestigd te worden door deze casus. Ook na het *focusing event* lijkt de Organisatie 2 terughoudend met het inzetten van *outside* lobbytactieken.

8.3 CASUS 3

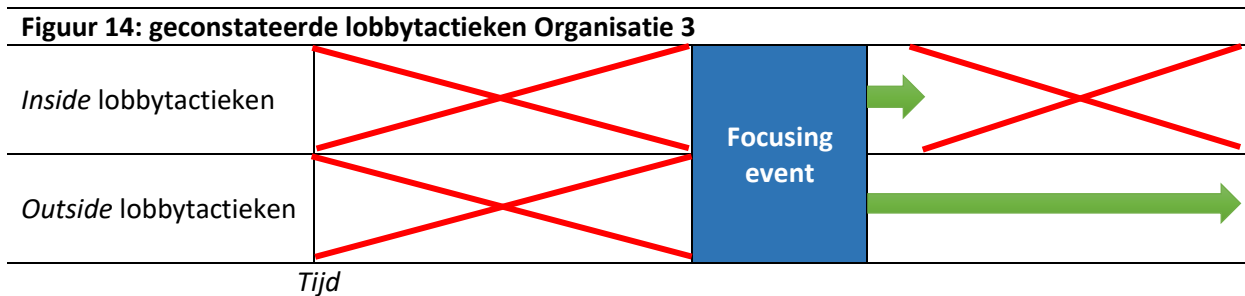
Op verzoek van de respondent is alle informatie die leidt tot organisatie 3 weggehaald.

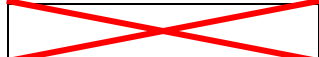

De deelvraag 'In hoeverre en met wat voor soort tactieken lobbyt Organisatie 3 als het beleidsproces recent een *focusing event* gekend heeft?' kent dus het volgende antwoord. Als het beleidsproces recent een *focusing event* gekend heeft, lobbyt Organisatie 3 wel, en maakt daarbij voornamelijk gebruik van *outside* lobbytactieken. De lobby gebeurt met name omdat de achterban en partnerorganisaties dat verwachten en omdat het onderwerp het goed doet in de media. Deze redenen rechtvaardigen de vraag of er hier wel sprake is van lobby. Bij lobby dient immers sprake te zijn van 'de bewuste beïnvloeding van wetgevende-bestuurlijke beslissingen' (Koepl, 1971). Je kunt je afvragen of de communicatie wel plaatsvindt om de besluitvorming rond casus 3 aan te passen, of slechts om aan de verwachtingen te voldoen. De laatste motivatie voor het inzetten van de externe communicatie maakt deze tactiek echter wel een lobbytactiek, namelijk bewustwording. Dit gebeurt '*met het oog op volgende projecten*', om de besluitvorming rond die projecten te beïnvloeden. Er is dus toch sprake van lobby.

8.3.1 Invloed van het *focusing event*

'In hoeverre zorgt een *focusing event* voor een verandering van de mate van lobby en het gebruik van tactieken ten opzichte van de situatie voor het *focusing event*?' is de derde deelvraag. Er wordt getracht een antwoord te geven op deze vraag, door eerst te visualiseren wat het antwoord op de eerste twee deelvragen is. Dat gebeurt door middel van onderstaande figuur.

Organisatie 3 lobbyt niet rond dit onderwerp als het beleidsproces niet recent een *focusing event* gekend heeft. Zoals in onderstaande figuur te zien, lobbyt Organisatie 3 na het *focusing event* wel. De organisatie gebruikt op dat moment *outside* lobbytactieken, en in zeer beperkte mate *inside* lobbytactieken.

	Dit soort tactieken wordt regelmatig gebruikt rond het onderwerp
	Er is geen of nauwelijks sprake van lobby met dit soort tactieken
	Geen informatie of verwachtingen beschikbaar

De verwachting was dat de organisatie voor het *focusing event* geen *outside* lobbytactieken zou gebruiken, om het onderwerp van de agenda af te houden, en dat ze dit na het *focusing event* wel zou doen. Dan zou het namelijk toch al op de agenda staan en kon Organisatie 3 het debat beïnvloeden zonder dat ze angst hoeft te hebben dat het onderwerp door hun toedoen op de agenda komt te staan. De verwachting dat er voor een *focusing event* geen *outside* lobbytactieken gebruikt worden, en erna wel, lijkt te kloppen.

De verwachting dat het *focusing event* invloed heeft, kwam tot stand op basis van de veronderstelling dat belangenorganisaties het debat rond het onderwerp graag op alle mogelijke manieren willen beïnvloeden, maar dat normaal gesproken niet doen omdat het onderwerp dan op de agenda kan komen. Dankzij een *focusing event* staat het onderwerp toch al op de agenda, en kunnen belangenorganisaties dus reageren zonder de angst dat ze een onderwerp ongewenst op de agenda plaatsen. Het *focusing event* haalt de beperkingen weg voor de organisatie om de tactiek te voeren die ze bij voorkeur doet.

In dit geval echter wil Organisatie 3 bij voorkeur zo weinig mogelijk aandacht aan het onderwerp besteden. Ze zien het onderwerp als een verloren strijd waar weinig op te bereiken valt. Ze hebben andere prioriteiten en besteden daar liever hun geld en tijd aan. Het *focusing event* legt hier echter juist een beperking op. Het creëert namelijk de verwachting bij partnerorganisaties en achterban dat Organisatie 3 zich in het openbaar over het onderwerp uitlaat. Dit verklaart waarom er wel met *outside* lobbytactieken gelobbyd wordt, maar niet met *inside* lobbytactieken. De lobby is namelijk niet voornamelijk bedoeld om daadwerkelijk het beleid te beïnvloeden, maar wordt meer gevoerd voor de *Bühne*. Ander onderzoek noemt het tonen van relevantie aan de achterban ook als reden voor het inzetten van *outside* lobbytactieken (Dür & Mateo, 2013, p. 663; Binderkrantz, 2008, p. 179). Deze reden die voortkomt uit de literatuur lijkt het meest relevant te zijn om de inzet van lobbytactieken in deze casus te begrijpen.

De conclusie is dus dat het *focusing event* inderdaad lijkt te zorgen dat er *outside* lobbytactieken ingezet worden. Dit gebeurt echter niet omdat het onderwerp dan toch al op de agenda staat en de organisatie wat dat betreft niks meer te verliezen heeft, maar omdat Organisatie 3 aan verwachtingen wil voldoen.

9 ANALYSE

Nadat in het vorige hoofdstuk de resultaten per casus gegeven zijn, worden hier de resultaten in samenhang geanalyseerd. Dit gebeurt door de data van alle casussen te beschouwen in het licht van de literatuur.

De verwachting van Schattschneider was dat er niet met *outside* lobbytactieken gelobbyd zou worden. Binderkrantz & Krøyer vonden hiervoor geen bewijs. Als zij gelijk hebben, zou er wel met *outside* lobbytactieken gelobbyd kunnen worden. De aanname in dit onderzoek is dat er voorafgaand aan het *focusing event* niet met *outside* lobbytactieken gelobbyd wordt, en na het *focusing event* wel.

Organisatie 1 bleek voorafgaand aan het *focusing event* wel *outside* lobbytactieken te gebruiken. Zij gebruikten ook *inside* lobbytactieken. De Organisatie 2 bleek beide soorten tactieken voorafgaand aan het *focusing event* niet te gebruiken. Ditzelfde gold voor Organisatie 3. Alle organisaties bleken na het *focusing event* *outside* lobbytactieken te gebruiken. Bij Organisatie 1 werd de lobby explicieter dan voor het *focusing event* en ging deze vergezeld van *inside* lobbytactieken. Bij de Organisatie 2 gingen de *outside* lobbytactieken ook vergezeld van *inside* lobbytactieken. Beide soorten tactieken werden op een bewuste manier kortstondig ingezet. Bij Organisatie 3 werden er ook in zeer beperkte mate *inside* lobbytactieken ingezet. Al deze constatering zijn ook samengevoegd in onderstaande tabel.

Lobbytactieken	Voor het <i>focusing event</i>		Na het <i>focusing event</i>	
	Outside	Inside	Outside	Inside
Schattschneider (1960)	Niet	N.v.t.	Wel	N.v.t.
Binderkrantz & Krøyer (2012)	Wel	N.v.t.	Wel	N.v.t.
Aanname in dit onderzoek	Niet	N.v.t.	Wel	N.v.t.
Organisatie 1	Wel	Wel	Wel	Wel
Organisatie 2	Niet	Niet	Beperkt	Beperkt
Organisatie 3	Niet	Niet	Wel	Zeer beperkt

Figuur 15: verwachtingen en empirie t.a.v. gehanteerde lobbytactieken

Het klopt dus niet dat alle organisaties voor het *focusing event* helemaal geen en na het *focusing event* wel ongeremd *outside* lobbytactieken gebruiken, zoals de verwachting was. Er is geen eenduidig patroon te onderscheiden in soorten lobbytactieken die gebruikt worden voor en na het *focusing event*. Dit sluit aan op eerdere bevindingen in de literatuur. Uit eerder onderzoek komt naar voren dat de invloed van *focusing events* op het beleidsproces in elk beleidsdomein verschillend kan zijn (Birkland, 2008, p. 73). Dit is zelfs het geval als beleidsdomeinen met veel overeenkomsten vergeleken worden.

De oorspronkelijke verwachting was dat organisaties voor het *focusing event* geen *outside* lobbytactieken zouden gebruiken, om te voorkomen dat het onderwerp op de agenda zou komen. Na het *focusing event* zou het onderwerp toch al op de agenda staan, en zouden de organisaties derhalve niet meer belet worden om ook *outside* lobbytactieken te gebruiken. Het zou zelfs logisch zijn, omdat het debat op dat moment 'outside' gevoerd wordt. Deze verwachting klopt niet helemaal. Voor het *focusing event* worden er ook *outside* lobbytactieken gebruikt, na het *focusing event* worden er niet ongeremd *outside* lobbytactieken gebruikt. Dat wordt begrijpelijk door genuanceerder naar het concept 'de agenda' te kijken. Meer begrip kan gecreëerd worden door net als

Fortuijn (2003) de agenda op te delen in de publieke agenda, de politieke agenda en de bestuurlijke agenda. Deze agenda's kunnen elkaar beïnvloeden.

Over de casus van de financiering van het confessionele onderwijs kan dan het volgende gezegd worden. Organisatie 1 gebruikt zowel voor als na het *focusing event outside* lobbytactieken. Voor het *focusing event* zette Organisatie 1 met deze *outside* lobbytactieken het onderwerp op een positieve manier op de *publieke* agenda. Organisatie 1 toonde het publiek de waarde van confessioneel onderwijs, door positieve kanten hiervan naar voren te halen. Na het *focusing event* gebruikte Organisatie 1 *outside* lobbytactieken, die Organisatie 1 inzette om expliciet te benadrukken dat het confessionele onderwijs gefinancierd dient te worden. Hierbij verwees Organisatie 1 naar de positieve zaken van het confessionele onderwijs die Organisatie 1 voor het *focusing event* had laten zien met *outside* lobbytactieken. Met deze *outside* lobbytactieken trachtte Organisatie 1 te voorkomen dat het onderwerp op de *politieke* agenda zou komen te staan.

Wat betreft de casus van de afschaffing van de huurtoeslag van studenten valt het volgende op. Dankzij het *focusing event* dreigde het onderwerp op de *politieke* agenda te komen. De Organisatie 2 besloot het onderwerp toen kortstondig op de *publieke* agenda te zetten. Door het onderwerp kort aan te snijden zonder dat tegenstanders de gelegenheid kregen om hun geluid te laten horen, wilde de Organisatie 2 aantonen dat het onderwerp op veel weerstand kon rekenen. Door dit aan politici duidelijk te maken, hoopte de Organisatie 2 dat het onderwerp van de *politieke* agenda af zou blijven.

Voor casus 3 geldt het volgende. Het onderwerp is feitelijk gezien nooit van de politieke agenda af geweest. Dat geldt in ieder geval voor de afgelopen tien jaar. Dat verklaart het feit dat Organisatie 3 voor het *focusing event* niet lobbyde, ook niet met *inside* lobbytactieken. Organisatie 3 ervoer het als nutteloos om het beleid te beïnvloeden, want Organisatie 3 zou het onderwerp toch niet van de agenda krijgen. Dankzij het *focusing event* kwam het onderwerp wel op de publieke agenda te staan. Ook op dat moment zag Organisatie 3 geen heil in beleidsbeïnvloeding. Toch gebruikte Organisatie 3 *outside* lobbytactieken. Om dat te begrijpen dient niet naar Organisatie 3 gekeken te worden als organisatie met als doel om overheidsbeleid te beïnvloeden, maar als organisatie met als doel om steun van de omgeving te houden zodat ze kan overleven (Berkhout, 2010). Organisatie 3 gebruikte *outside* lobbytactieken omdat partnerorganisaties en de achterban dat van Organisatie 3 verwachtten. De organisatie trachtte aan die verwachtingen te voldoen en gebruikte daarom *outside* lobbytactieken, ook al verwachtte Organisatie 3 niet daadwerkelijk daarmee beleid te beïnvloeden.

Van tevoren was de verwachting dat een *focusing event* onderwerpen op de agenda zou kunnen zetten. De invloed van het *focusing event* is beter te begrijpen door niet uit te gaan van dé agenda, maar van verschillende soorten agenda's waar beleidsonderwerpen op terecht kunnen komen. De agenda waar de organisaties het onderwerp van af willen houden, is de politieke agenda. De agenda waar het onderwerp op komt door *outside* lobbytechnieken, is de publieke agenda. Deze agenda's beïnvloeden elkaar, maar staan niet direct met elkaar in verband. Onderwerpen op de ene agenda komen niet noodzakelijkerwijs ook op de andere agenda.

Verder is de invloed van het *focusing event* te begrijpen als een moment dat bepaalde verwachtingen schept van het gedrag van belangenorganisaties vanuit de omgeving. Door te beseffen dat zulke verwachtingen belangrijk zijn voor het voortbestaan van een organisatie, kan begrepen worden waarom een organisatie *outside* lobbytactieken gebruikt, ook als dat geen doel lijkt te dienen in het beleidsproces.

10 DISCUSSIE

Alvorens tot slot van dit onderzoek de conclusie gegeven wordt, wordt hier eerst gereflecteerd op de generaliseerbaarheid en beperkingen van dit onderzoek.

Dit onderzoek is uitgevoerd door middel van een analyse van drie casussen. Deze casussen zijn afkomstig uit verschillende sectoren. Deze keuze voor drie casussen uit verschillende sectoren zorgde voor een beperkte omvang van het onderzoek. Deze beperkte omvang is waardevol gebleken, omdat deze het mogelijk maakt om diep op de betreffende casussen in te gaan. Het zorgde er echter ook voor dat slechts een klein deel van alle sectoren waar gelobbyd wordt in het onderzoek is opgenomen. Dat maakt dat dynamieken die zich wellicht in andere sectoren voordoen, niet in dit onderzoek zijn meegenomen. Daarom lijkt het problematisch om de uitkomsten van dit onderzoek te generaliseren. Voor vervolgstudies is het interessant om te onderzoeken of vergelijkbaar onderzoek in andere sectoren hetzelfde resultaat geeft.

Een sector die in ieder geval ontbreekt, is de commerciële sector. Zoals beschreven in het methodehoofdstuk, hebben verschillende belangenorganisaties verklaard niet aan het onderzoek mee te willen werken. Dat leidde tot een keuze voor andere cases. Opvallend is dat de belangenorganisaties die niet mee wilden werken, alle vertegenwoordigers waren van commerciële organisaties. Dit zou geleid kunnen hebben tot *bias*. Het is namelijk denkbaar dat de lobbytactieken van commerciële partijen en de manier waarop zij met *focusing events* omgaan verschillen met die van niet-commerciële partijen. Zo zouden niet-commerciële partijen eerder *outside* lobbytactieken kunnen gebruiken, omdat de kans groter is dat zij publieke steun krijgen voor hun argumenten. Dit aspect is in het onderzoek niet meegenomen en vormt derhalve een relevant onderwerp voor vervolgonderzoek.

Verder is dit onderzoek kwalitatief ingestoken, als uitdieping op een kwantitatief onderzoek naar dit thema (Binderkrantz & Krøyer, 2012). De vraag was of de discrepantie tussen hun verwachting en resultaten rechtgetrokken zou kunnen worden door een *focusing event* als factor toe te voegen. Het antwoord lijkt negatief te zijn op basis van dit onderzoek. Daarbij moet echter rekening gehouden worden dat het hier kwalitatief onderzoek betreft. De resultaten hebben betrekking op de onderzochte casussen, en zijn niet per definitie te generaliseren, zoals hierboven ook al genoemd. Desondanks ontstaat de algemene verwachting uit de resultaten van dit onderzoek, dat een *focusing event* geen effect heeft op lobbytactieken die belangenorganisaties gebruiken. Deze verwachting kan aanleiding zijn voor kwantitatief vervolgonderzoek. Zo zou het onderzoek van Binderkrantz & Krøyer (2012) herhaald kunnen worden, maar dan specifiek gericht op de lobbytactieken die belangenorganisaties gebruiken voor en na *focusing events*.

Het onderzoek is bovendien uitgevoerd in Nederland, een land met een specifieke lobbycontext. Deze context was voor dit onderzoek geschikt om de gebruikte theoretische verwachtingen te testen, zoals toegelicht in het methodehoofdstuk. Voor landen met een andere lobbycontext kunnen de resultaten echter heel anders uitpakken. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn in landen met een pluralistisch stelsel. In dat soort landen is de toegang tot machthebbers moeilijker (Eising, 2008), wat het gebruik van *outside* lobbytactieken waarschijnlijker maakt. Ook om deze reden lijkt het onderzoek lastig te generaliseren.

Wat de conclusies van dit onderzoek valideert is de gebruikte methodetriangulatie. Uitspraken van respondenten zijn geverifieerd op basis van een inhoudsanalyse van externe communicatie. Dat is een sterke factor in dit onderzoek. Een beperkende factor

hierin is echter dat interne documenten slechts zeer beperkt beschikbaar waren. De verwachting was dat op basis van interne documenten duidelijk zou worden om welke reden voor een bepaalde lobbytactiek gekozen was. Afgezien van een klein aantal *position papers* van de Organisatie 2, die geen inhoudelijke waarde bleken te hebben, zijn deze niet verstrekt om de eerder genoemde redenen. Uiteindelijk heeft deze gang van zaken waarschijnlijk geen zwaarwegende consequenties gehad voor de onderzoeksresultaten, omdat respondenten zich tijdens interviews vrij nauwkeurig konden herinneren met welke reden zij welke lobbytactieken hebben ingezet. Als deze documenten echter een belangrijkere rol in het onderzoek hadden gespeeld, waren de resultaten wellicht nog meer valide geweest.

In het onderzoek zijn casussen onderzocht van belangenorganisaties die de status quo willen behouden, om zo te constateren in hoeverre zij gebruik maken van *outside* lobbytactieken. Er is gekozen voor het onderzoeken van enkel belangenorganisaties die de status quo willen behouden, omdat deze dan goed te vergelijken zouden zijn. Er is geconcludeerd dat er niet te stellen is dat organisaties die de status quo willen behouden, geen *outside* lobbytactieken gebruiken. Uit het onderzoek is echter niet duidelijk geworden of deze belangenorganisaties minder vaak *outside* lobbytactieken gebruiken dan organisaties die de status quo willen veranderen. Een vergelijking met belangenorganisaties die de status quo willen veranderen had hierover interessante inzichten kunnen bieden. Dit is een aanbeveling voor vervolgonderzoek.

Een andere vergelijking die ontbreekt, is die tussen casussen die wel en niet recent een *focusing event* hebben gekend. De keuze om deze vergelijking niet te maken had als reden dat de casussen dan goed vergelijkbaar zouden zijn. Omdat een vergelijking is gemaakt van de lobbytactieken in twee perioden bij dezelfde organisatie rond hetzelfde onderwerp, zijn alle factoren namelijk nagenoeg hetzelfde, afgezien van het feit of er wel of niet recent een *focusing event* heeft plaatsgevonden. Het nadeel hiervan was echter dat er geen *real time* studie plaats kon vinden van een casus waarin niet recent sprake was van een *focusing event*. Hiertoe diende vertrouwd te worden op de herinneringen van de respondent. Het onderzoek had versterkt kunnen worden door een vergelijking te maken met casussen waarin niet recent een *focusing event* heeft plaatsgevonden.

Het onderzoek betrof een retrospectieve *case study* waarin twee perioden vergeleken werden. Bij onderzoeken naar *agenda setting* en beleidsprocessen kan een vergelijking tussen twee perioden waardevol zijn, omdat dan brede trends worden bestudeerd en incidenten buiten beschouwing worden gelaten (Sabatier en Jenkins-Smith, 1993). Aan de onderzoeksopzet die gekozen is kleeft echter een aantal nadelen. In het onderzoek zijn respondenten bevraagd over gebeurtenissen die enkele maanden tot jaren terug plaatsvonden. Het feit dat deze gebeurtenissen in de geschiedenis liggen, heeft als nadeel dat het te lang is om alle informatie gedetailleerd te herinneren. De respondent zou bepaalde informatie vergeten kunnen zijn of gebeurtenissen anders kunnen herinneren dan ze werkelijk gebeurd zijn (Bryman, 2012; Van Thiel, 2010). Hoewel hiervoor geen concrete aanwijzingen zijn, zou dit de resultaten beïnvloed kunnen hebben.

Het tijdsbestek dat geanalyseerd is van drie maanden voor en drie maanden na het *focusing event* heeft als nadeel dat het te kort is om werkelijk incidenten buiten beschouwing te laten. Zeker in het geval van casus 3 zou dit gebeurd kunnen zijn. Het betrof namelijk een jaren voortslepend beleidsproces. Bezien in de periode die geanalyseerd is voor dit onderwerp, betrof (...) inderdaad een *focusing event*, en kwam het onderwerp daardoor op de agenda. Over het gehele beleidsproces gezien, zou echter gesteld kunnen worden dat het onderwerp gedurende de periode die geanalyseerd is nooit van de agenda af is geweest. Voor een volgend onderzoek is het raadzaam om een casus te kiezen waarbij het *focusing event* duidelijker zorgt dat een onderwerp nieuw op de agenda komt.

Het onderzoek biedt ten slotte interessante inzichten in het verschil tussen de politieke agenda en de publieke agenda. Uit de literatuur kwam naar voren dat er vaak vanuit wordt gegaan dat onderwerpen die op de publieke agenda staan, vervolgens meestal op de politieke agenda komen te staan (Fortuijn, 2003). Dit onderzoek liet echter zien dat een situatie waarin een onderwerp op de publieke agenda staat, er juist ook voor kan zorgen dat een onderwerp van de politieke agenda afblijft. De dynamiek tussen deze twee soorten agenda's kwam gedurende het onderzoek naar voren als mogelijke reden waarom organisaties die een onderwerp niet op de politieke agenda willen hebben, toch gebruik maken van *outside* lobbytactieken. Dit onderzoek sluit daarom aan bij de constatering van Walgrave en Van Aelst (2006) dat er meer onderzoek nodig is naar hoe de verschillende agenda's elkaar beïnvloeden. Nieuw onderzoek zou in kunnen gaan op het onderscheid tussen de verschillende agenda's en op in hoeverre dit onderscheid als verklaring kan dienen voor het feit dat organisaties die de status quo willen behouden toch *outside* lobbytactieken gebruiken.

11 CONCLUSIE

Ter afsluiting van dit onderzoek wordt de conclusie gegeven. Ten eerste wordt ingegaan op de aanname die ten grondslag lag aan dit onderzoek, en op in hoeverre die aangetoond is. Vervolgens wordt ingegaan op de achterliggende redenen achter deze aanname, en op wat uit het onderzoek naar voren kwam over deze redenen. Ten slotte wordt beschreven wat de uitkomsten van dit onderzoek betekenen voor de wetenschap en voor de praktijk.

Dit onderzoek startte vanuit de constatering dat de resultaten van eerder empirisch kwantitatief onderzoek (Binderkrantz & Krøyer, 2012) niet aansloten bij bestaande theoretische verwachtingen over lobbytactieken die gebruikt worden door belangenorganisaties die de status quo willen behouden (Schattschneider, 1960). Op kwalitatieve wijze is de aanname onderzocht dat een *focusing event* een factor is die een verklaring zou kunnen vormen voor deze discrepantie. De aanname luidde dat organisaties die de status quo willen behouden, over het algemeen geen gebruik maken van *outside* lobbytactieken. Als gevolg van een *focusing event* zouden zij deze tactieken echter wel gebruiken. Door middel van het beantwoorden van een aantal deelvragen is deze verwachting onderzocht.

Uit het onderzoek bleek dat deze aanname niet lijkt te kloppen. In het geval van Organisatie 1 werden er na het *focusing event* inderdaad *outside* lobbytactiek gebruikt, maar dat gebeurde voor het *focusing event* ook al. Wat wel veranderde, was de mate waarin het onderwerp tijdens de lobby expliciet benoemd werd. In het geval van de Organisatie 2 werden er voor het *focusing event* geen *outside* lobbytactieken gebruikt. Na het *focusing event* gebeurde dit wel, maar slechts in beperkte mate. In de casus van Organisatie 3 lijkt de aanname wel te kloppen. Van tevoren werd er geen gebruik gemaakt van *outside* lobbytactieken en na afloop wel.

De aanname die niet lijkt te kloppen, ontstond op basis van aannames over *agenda setting*. Er werd vanuit gegaan dat *outside* lobbytactieken zaken op de agenda konden zetten. Vanwege de aandacht die *outside* lobbytactieken genereren, komt het onderwerp op de agenda en kan de status quo veranderen. Omdat de belangenorganisaties in dit onderzoek de status quo niet willen veranderen, zullen ze voorafgaand aan *focusing events* geen *outside* lobbytactieken inzetten, was de aanname. Na *focusing events* staat het onderwerp toch al op de agenda en kunnen ze net zo goed wel *outside* lobbytactieken inzetten. Het onderzoek biedt verschillende inzichten in mogelijke redenen voor de constatering dat de aanname niet lijkt te kloppen.

Door middel van een vergelijking van de resultaten met de literatuur, ontstaan de volgende verklaringen. Ten eerste dient niet gesproken te worden over dé agenda, maar over het verschil tussen de publieke agenda en de politieke agenda. *Outside* lobbytactieken lijken zaken op de publieke agenda te kunnen zetten. Het lijkt echter onjuist om te veronderstellen dat zaken die op de publieke agenda staan, automatisch op de politieke agenda komen. Organisatie 1 zette het bestaan van confessionele scholen voorafgaand aan *focusing events* regelmatig op een positieve manier op de publieke agenda, zodat het onderwerp van de politieke agenda af zou blijven. Na *focusing events* kon Organisatie 1 dan terugverwijzen naar de positieve manier waarop confessionele scholen in het nieuws kwamen. De Organisatie 2 zette de huurtoeslag voor studenten gedurende korte tijd op de publieke agenda, om negatieve reacties uit te lokken. Op deze wijze hoopte de organisatie het onderwerp van de politieke agenda af te houden.

Voor de casus van Organisatie 3 biedt deze wijze van het beschouwen van de agenda geen uitkomst. De *outside* lobbytactieken werden namelijk niet ingezet om het onderwerp van de agenda te krijgen, of om het debat te beïnvloeden. De reden voor het inzetten van deze tactieken was dat partnerorganisaties en de achterban het van Organisatie 3 verwachtten.

Dit kan begrepen worden door te kijken naar Organisatie 3 als een organisatie die inspeelt op de behoeften van de omgeving om zo te zorgen voor het eigen voortbestaan (Berkhout, 2010).

Een *focusing event* lijkt geen verklaring te bieden voor de discrepantie die bestaat in de wetenschap. Het onderzoek biedt inzichten die wellicht wel meer licht op deze discrepantie zouden kunnen bieden. Het kan waardevol zijn om in toekomstig onderzoek naar lobbytactieken meer onderscheid te maken tussen de verschillende soorten agenda's. Het is interessant om deze agenda's te onderzoeken in verhouding tot *outside* lobbytactieken. Verder wordt er over het algemeen vanuit gegaan dat belangenorganisaties lobbytactieken inzetten met als doel om overheidsbeleid een bepaalde kant op te sturen (Berkhout, 2010). De casus van Organisatie 3 laat zien dat lobbytactieken soms om heel andere redenen ingezet worden. Dit is een factor die voornamelijk bij kwantitatief onderzoek makkelijk over het hoofd kan worden gezien. Hierbij dient dus rekening gehouden te worden in toekomstig onderzoek.

Onder de maatschappelijke relevantie werd genoemd dat dit onderzoek inzichten kan bieden voor belangenorganisaties in welke lobbytactieken wijs zijn om te gebruiken. Het onderzoek levert in ieder geval het inzicht op dat er verschillende agenda's zijn die elkaar beïnvloeden. *Outside* lobbytactieken kunnen niet alleen ingezet worden om via de publieke agenda een onderwerp op de politieke agenda te krijgen, maar ook om via de publieke agenda een onderwerp juist van de politieke agenda af te houden. Dit besef kan waardevol zijn voor belangenorganisaties. Als een onderwerp in de aandacht staat, kan een belangengroep niet alleen de inhoud van het politieke debat sturen, maar kan deze met gebruik van *outside* lobbytactieken ook beïnvloeden of het debat überhaupt gevoerd wordt.

Bovendien benadrukt dit onderzoek het belang van *focusing events* voor belangenorganisaties. Belangenbehartigers doen er goed aan om ingespeeld te zijn op *focusing events*. Zoals uit dit onderzoek blijkt, zijn deze momenten de ideale gelegenheid om een andere kant op te gaan met de lobby. Ook al lijkt het geen beslissend moment voor welke soort tactiek gekozen wordt, toch is het een belangrijk ijkpunt waarbij gelegenheid is om bijvoorbeeld de beslissing te nemen om te starten of stoppen met lobbyen, of om van boodschap te wisselen.

12 LITERATUUR

- Baumgartner, F. R., & Jones, B. D. (1991). Agenda dynamics and policy subsystems. *The Journal of Politics*, 53(4), 1044-1074.
- Baumgartner, F. R., Jones, B. D., & Wilkerson, J. D. (2002). Studying policy dynamics. *Policy dynamics*, 29-46.
- Baumgartner, F. R., Jones, B. D. & Talbert, J. C. (1993). The destruction of issue monopolies in Congress. *American Political Science Review*, 87(3), 657-671.
- Baumgartner, F., Jones, B. & True, J. (2002, March). Policy Macropunctuations: How the US budget evolved. In discussionpaper for conference, Budgetary Policy Change: Measures and Models, Oxford, in: John, P., & Margetts, H. (2003). Policy punctuations in the UK: Fluctuations and equilibria in central government expenditure since 1951. *Public Administration*, 81(3), 411-432.
- Baumgartner, F. R., Jones, B.D. & True, J. L. (1998). Policy punctuations: US budget authority, 1947-1995. *The Journal of Politics*, 60(1), 1-33.
- Baumgartner, F.R. & Leech, B.L. (1998) *Basic Interests. The Importance of Groups in Politics and in Political Science*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Berkhout, J. (2010). *Political Activities of Interest Organizations: Conflicting Interests, Converging Strategies*, PhD-dissertation, Universiteit Leiden, 2010
- Berkhout, J., & Lowery, D. (2010). The changing demography of the EU interest system since 1990. *European Union Politics*, 11(3), 447-461.
- Beyers, J. (2004) Voice and access. Political practices of European interest associations. *European Union Politics* 5(2): 211–240.
- Beyers, J. (2008) Policy issues, organisational format and the political strategies of interest organisations. *West European Politics* 31(6): 1188–1211.
- Berry, J.M. (1977) *Lobbying for the People. The Political Behavior of Public Interest Groups*. Princeton, NJ: Princeton University Press
- Binderkrantz, A. (2005). Interest group strategies: Navigating between privileged access and strategies of pressure. *Political studies*, 53(4), 694-715.
- Binderkrantz, A. (2008) Different groups, different strategies: How interest groups pursue their political ambitions. *Scandinavian Political Studies* 31(2): 173–200.
- Binderkrantz, A. S., & Krøyer, S. (2012). Customizing strategy: Policy goals and interest group strategies. *Interest Groups & Advocacy*, 1(1), 115-138.
- Binderkrantz, A. S. & Rasmussen, A. (2015) Comparing the domestic and the EU lobbying context: perceived agenda-setting influence in the multi-level system of the European Union, *Journal of European Public Policy*, 22:4, 552-569
- Birkland, T. A. (1998). Focusing events, mobilization, and agenda setting. *Journal of public policy*, 18(1), 53-74.
- Boeije, H. R. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma.

- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford University Press.
- Buiter, H. (2006). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)
- Cox, R.H. (2001). The Social Construction of an Imperative: Why Welfare Reform Happened in Denmark and the Netherlands but Not in Germany. *World Politics*, 53(3), pp. 463-498
- Dür, A., & Mateo, G. (2013). Gaining access or going public? Interest group strategies in five European countries. *European Journal of Political Research*, 52(5), 660-686.
- Dür, A. & De Bièvre, D. (2007) The question of interest group influence. *Journal of Public Policy* 27(1): 1–12.
- Dronkers, J., A.B. Dijkstra en R.H. Hofman (1997) 'Inleiding. Waarom blijft de onderwijsverzuiling bestaan?' in: A.B. Dijkstra, J. Dronkers en R. Hofman (red) *Verzuiling in het onderwijs* (Groningen: Wolters-Noordhoff)
- Fortuijn, E. D. (2003). *Onderwijsbeleid. Maatschappelijke functies en strategische keuzen*. Het Spinhuis.
- Hoogerwerf, A. (1961). Politieke functies van partijen en belangengroepen. *Mens en Maatschappij*, 36(6), 415-422.
- Hague, R., & Harrop, M. (2010). *Comparative government and politics* (8: e uppl.). Hampshire and London: Macmillan Press.
- Hurduzeu, G., Vlad, L. B., Hurduzeu, R., & Vlasceanu, G. (2012). The lobby activity of large corporations. *Revista Romana de Geografia Politica*, XIV, 2, 211-218.
- John, P., & Margetts, H. (2003). Policy punctuations in the UK: Fluctuations and equilibria in central government expenditure since 1951. *Public Administration*, 81(3), 411-432.
- Kingdon, John W. (1995) *Agenda, Alternatives and Public Policies*. 2nd ed. New York: Harper Collins
- Kriesi, H., Tresch, A. & Jochum, M. (2007): "Going Public in the European Union", *Comparative Political Studies* 40(1): 48-73.
- Koepl, P. (2001). "The acceptance, relevance and dominance of lobbying the EU Commission - A first-time survey of the EU Commission's civil servants." in: *Journal of Public Affairs* vol. 1(N. 1): 69-80.
- Kollman, K. (1998). *Outside Lobbying: Public Opinion and Interest Group Strategies*. Princeton: Princeton University Press.
- Lijphart, A. (1968) *Verzuiling, Pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek* 8 e druk (Haarlem: Becht)
- Louwerse, T. (2017) *Peilingwijzer update 12 februari 2017*, Peilingwijzer. Geraadpleegd via <http://peilingwijzer.tomlouwerse.nl/2017/02/peilingwijzer-update-12-februari-2017.html>
- Mahoney, C. (2007) Lobbying success in the United States and the European Union. *Journal of Public Policy* 27(1): 36–56.

Milbrath, L. W. (1960). "Lobbying as a Communication Process." in: Public Opinion Quarterly 24(1).

Milbrath, L.W. (1963) The Washington Lobbyists. Chicago, IL: Rand MacNally & Company.

Princen, (2009). Agenda-setting in the European Union, Palgrave Macmilan

Schattschneider, E. (1960). The Semi-Sovereign People. New York: Holt, Rinehart and Winston

Schlozman, K. L., & Tierney, J. T. (1983). More of the same: Washington pressure group activity in a decade of change. The Journal of Politics, 45(2), 351-377.

Scholten, G. (1976). Pressiegroepen. A. Hoogerwerf (red.), Verkenningen in de Politiek. Alphen aan den Rijn.

Siaroff, A. (1999) 'Corporatism in 24 industrial democracies: meaning and measurement', European Journal of Political Research 36: 175-205.

Taminiau, Y.; Wilts, A. (2006), Corporate lobbying in Europe, managing knowledge and information strategies, Journal of Public Affairs 6: 122-130.

Van Thiel, S. (2010), Bestuurskundig onderzoek, een methodologische inleiding. Uitgeverij Coutinho, Bussum.

Van Schendelen, M.P.C.M. (1993). National Public and Private Lobbying. Aldershot, Dartmouth.

Van Schendelen, M.P.C.M. en Pauw, B.M.J. (1998), lobbyen in Nederland: professie en profijt. SDU uitgeverij, Den Haag.

Vermeulen, B. P. (2007). Islamitische scholen: Feiten, kritieken, uitdagingen. Justitiële verkenningen, 5(1), 3.

Warleigh, A. and Fairbrass, J., (Eds.) (2002). Influence and Interests in the European Union: The New Politics of Persuasion and Advocacy. London, Europa Publications.

12.1 GRIJZE LITERATUUR

ANP (2014). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Belastingdienst, voorwaarden voor huurtoeslag 2017, geraadpleegd via <https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/privetoelagen/huurtoeslag/huurtoeslag-2017/voorwaarden-2017/> op 20 juni 2017.

Blok, S. A. (2017, 16 januari). Uitvoering moties met betrekking tot de Huurcommissie. [Kamerstuk] Geraadpleegd via <https://www.rijksoverheid.nl/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2017/01/16/kamerbrief-over-uitvoering-moties-over-de-huurcommissie/kamerbrief-over-uitvoering-moties-over-de-huurcommissie> op 10 augustus 2017

De Utrechtse Internetcourant (2016) (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

De Vries & Van der Linde (2016, 12 december), Motie van de leden De Vries en Van der Linde over het tegengaan van de ongewenste gevolgen van te hoge huren [Kamerstuk] Geraadpleegd via <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2016Z23727&did=2016D48538> op 10 augustus 2017

Herderschee (2016, 17 december). Groenlinks wil einde aan vrijheid onderwijs. Volkskrant. Geraadpleegd via <http://www.volkskrant.nl/politiek/groenlinks-wil-einde-aan-vrijheid-van-onderwijs~a4436289/> op 20 april 2017

Huisman (2013) (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 2 (2017, 16 februari), Na de basisbeurs wil de VVD ook de huurtoeslag voor studenten afschaffen. Dit blijkt uit de doorrekeningen van hun verkiezingsprogramma. Het is tijd om te stoppen met het bezuinigen op studenten! Tag je studerende vrienden met huurtoeslag! [facebook] geraadpleegd via <https://www.facebook.com/studentenbond/posts/1268655779> op 21 mei 2017

Organisatie 2 (2017, 16 februari). VVD schaft huurtoeslag af, SP investeert meest in studenten. Geraadpleegd via <https://Organisatie2.nl/2017/02/16/vvd-schaft-huurtoeslag-studenten-af-sp-investeert-meest-in-studenten/> op 21 mei 2017

Organisatie 2 (2017, 16 februari), Na de basisbeurs wil de VVD ook de huurtoeslag voor #studenten afschaffen! #leenstelsel #stopdebezuinigingen <http://bit.ly/2kBdrVo> [tweet] Geraadpleegd via <https://twitter.com/studentenbond/status/832182972052865025> op 22 mei 2017

Meerdink, Nauta & De Boer (2017), Check je Kamer rapportage 2016. Organisatie 2. Geraadpleegd via <https://Organisatie2.nl/wp-content/uploads/2017/05/Check-Je-Kamer-Rapportage-Organisatie-2-mei-2017-1.pdf> op 10 augustus 2017

Nationale Onderwijsgids (2017, 16 februari). VVD schaft huurtoeslag af, SP investeert meest in studenten. Geraadpleegd via <https://www.nationaleonderwijsgids.nl/universiteit/nieuws/37760-Organisatie-2-vvd-schaft-huurtoeslag-studenten-af-sp-investeert-meest-in-studenten.html> op 20 mei 2017

Nieuwsuur (2016, 12 september). Moeten alle scholen gemengd onderwijs aanbieden? Geraadpleegd via <http://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2131658-moeten-alle-scholen-gemengd-onderwijs-aanbieden.html> op 22 april 2017

NOS (2016, 22 augustus). Vijf vragen over Gülen scholen. Geraadpleegd via <http://nos.nl/artikel/2127617-vijf-vragen-over-gulen-scholen.html> op 20 april 2017

NOS (2016, 29 augustus). Moeders halen kinderen van Gülen school, zo denken veel meer ouders. Geraadpleegd via <http://nos.nl/artikel/2128858-moeders-halen-kinderen-van-gulen-school-zo-denken-veel-meer-ouders.html> op 20 april 2017

NOS (2017, 16 februari), Centraal Planbureau: er valt deze verkiezingen echt iets te kiezen. Geraadpleegd via <http://nos.nl/artikel/2158514-centraal-planbureau-er-valt-deze-verkiezingen-echt-iets-te-kiezen.html> op 23 mei 2017

NOS (2017, 22 april), Een oranje spandoek van 50 meter lang stond vanmiddag langs de Haagse Hofvijver. Daarmee wilden studentenorganisaties de aandacht trekken van de politiek. Ze willen dat er meer geld komt voor het hoger onderwijs. [facebook] geraadpleegd via <https://www.facebook.com/nos/videos/1705033826178835/> op 23 mei 2017

NRC (2012). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Ootes, E. (2016), Check je Kamer Rapportage 2015. Organisatie 2. Geraadpleegd via https://www.kences.nl/assets/files/2016/check_je_kamer-rapportage-2.pdf op 10 augustus 2017

Organisatie 3 (datum onbekend), (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 3 (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 3 (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 3 (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 3 (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 3 (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 3 (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 3 (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 3 (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Organisatie 3 (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Parlementaire Monitor (2017, 11 mei). Brief commissie; Voorstel tot wijziging van de lijst van controversiële onderwerpen van de algemene commissie voor Wonen en Rijksdienst. Geraadpleegd via

<http://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vke5mvwxktyc> op 10 augustus 2017

Penris (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Profielen (2017, 20 februari). Verkiezingsdebat: over de basisbeurs, de kloof en prinses Amalia. Geraadpleegd via <https://profielen.hr.nl/2017/verkiezingsdebat-over-de-basisbeurs-de-kloof-en-prinses-amalia/> op 20 april 2017

Reformatorisch Dagblad (2016, 3 november). Ouders hechten aan vrije schoolkeuze. Geraadpleegd via <https://www.rd.nl/vandaag/politiek/ouders-hechten-aan-vrije-schoolkeuze-1.1141105> op 23 april 2017

Reformatorisch Dagblad (2017, 18 februari). Christelijk verkiezingsdebat: geen illusies over wat de Pechtolds en Klavers van deze wereld willen. Geraadpleegd via <http://www.rd.nl/christelijk-verkiezingsdebat-geen-illusies-over-wat-de-pechtolds-en-klavers-van-deze-wereld-willen-1.1376295> op 23 april 2017

Reformatorisch Dagblad (2016, 22 augustus). Acht van de tien ouders tevreden over aanbod van scholen. Geraadpleegd via <https://www.rd.nl/meer-rd/onderwijs/acht-van-tien-ouders-tevreden-over-aanbod-van-scholen-1.1118881> op 20 juni 2017

RTL Z (2016, 21 september). Schaf bijzonder onderwijs af, geef iedereen openbaar onderwijs. Geraadpleegd via <http://www.rtlz.nl/tv/aankondiging/schaf-bijzonder-onderwijs-af-geef-iedereen-openbaar-onderwijs> op 23 april 2017

RTV Utrecht (2011). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

RTV Utrecht (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

RTV Utrecht (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Telegraaf (2016). (weggehaald op verzoek van respondent vanwege verwijzing naar casus)

Truijens (2016, 3 september). Schaf het verzuilde onderwijs af. Volkskrant. Geraadpleegd via <http://www.volkskrant.nl/opinie/schaf-het-verzuilde-onderwijs-af~a4369625/> op 26 april 2017

Van Baars & Vissers (2016, 7 september). Moeten we de onderwijsvrijheid afschaffen? Trouw. Geraadpleegd via <https://www.trouw.nl/samenleving/moeten-we-de-onderwijsvrijheid-afschaffen~a41441d5/> op 20 april 2017

Van Dijk (2016, 29 juni). Is er hoop? Reformatorisch Dagblad. Geraadpleegd via <https://www.rd.nl/opinie/column-is-er-hoop-1.1100046> op 20 juni 2017

Van Beek (2016, 16 augustus). Nederlandse Gülen-scholen zien leerlingen vertrekken. Trouw. Geraadpleegd via <https://www.trouw.nl/home/nederlandse-gulenscholen-zien-leerlingen-vertrekken~acb8832b/> op 20 april 2017

Van Dijk & Karabulut (2016, 12 september). Verplichts scholen achterstandsleerlingen eerlijk te verdelen. Volkskrant. Geraadpleegd via <https://www.volkskrant.nl/opinie/verplicht-scholen-achterstandsleerlingen-eerlijk-te-verdelen~a4375422/> op 26 april 2017

Organisatie 1 (2016, 19 september), Arjen Lubach, we betalen j ou ook met z'n allen. [tweet] geraadpleegd via <https://twitter.com/Organisatie1NL/status/777840379286720512> op 21 april 2017

Organisatie 1 (2016, 2 juni). Organisatie 1' speerpunten voor verkiezingsprogramma's 2017. Geraadpleegd via <http://www.Organisatie1.nl/nieuws/Organisatie1-speerpunten-voor-verkiezingsprogrammas-2017> op 2 mei 2017

Organisatie 1 (2016, 30 juni). Onderwijs en moderne devotie in de praktijk bij Cibap. Geraadpleegd via <https://www.Organisatie1.nl/nieuws/onderwijs-en-moderne-devotie-in-de-praktijk-bij-cibap> op 14 april 2017

Organisatie 1 (2016, 30 mei). De school draait door: verhalen van hoopvol onderwijs. Geraadpleegd via <https://www.Organisatie1.nl/nieuws/de-school-draait-door-verhalen-van-hoopvol-onderwijs> op 16 april 2017

Organisatie 1 (2016, 6 juli). Leerlingen De Hoeksteen verlaten basisschool met mission statement. Geraadpleegd via <https://www.Organisatie1.nl/nieuws/leerlingen-de-hoeksteen-verlaten-basisschool-met-mission-statement> op 20 april 2017

Organisatie 1 (2016, 6 oktober), Organisatie 1er van Dijk over financiering van religieuze scholen. Geraadpleegd via <http://www.Organisatie1.nl/nieuws/Organisatie1-factcheck-jasper-van-dijk-over-financiering-van-religieuze-scholen> op 17 april 2017

Organisatie 1 (2016, 7 oktober), 'Dat heb je nergens in de wereld, dat religieuze scholen geld krijgen van de regering.' @JaspervanDijkSP Is dat zo? [tweet] geraadpleegd via <https://twitter.com/Organisatie1NL/status/784288902660124672> op 26 april 2017

Organisatie 1 (2016, 7 september), Afschaffen onderwijsvrijheid geen oplossing om spanningen in samenleving op te lossen, geraadpleegd via <http://www.Organisatie1.nl/nieuws/afschaffen-onderwijsvrijheid-geen-oplossing-om-spanningen-in-samenleving-op-te-lossen> op 14 april 2017

Organisatie 1 (2016, 7 september), X in @trouw: afschaffen onderwijsvrijheid geen oplossing om spanningen in samenleving op te lossen. [tweet] geraadpleegd via <https://twitter.com/Organisatie1NL/status/773422623095136256> op 16 april 2017

Organisatie 1 (2016, 9 juni), Samenwerking Twentse Katholieke schoolbesturen een boost voor de schoolidentiteit. Geraadpleegd via <https://www.Organisatie1.nl/nieuws/samenwerking-twentse-katholieke-schoolbesturen-een-boost-voor-de-schoolidentiteit> op 18 april 2017

Organisatie 1 (2017, 23 februari), Q&A vrijheid van onderwijs. Geraadpleegd via <https://www.Organisatie1.nl/nieuws/qa-vrijheid-van-onderwijs> op 2 augustus 2017 [Q&A voor het laatst aangepast op 23-02-2017; oorspronkelijke publicatiedatum onbekend]

VPRO Zondag met Lubach (2016, 18 september), Bijzonder onderwijs – Zondag met Lubach (S05) [Youtube]. Geraadpleegd via <https://www.youtube.com/watch?v=4beiTyAcYf0&feature=youtu.be> geraadpleegd op 20 april 2017